

OSMANLI BÜROKRASİNDE YENİLEŞME: TÜTÜN NİZAMNAMESİ

H. Neşe ERİM¹

Aslıhan NAKİBOĞLU²

ÖZET

Osmanlıda tütün tarımının ne zaman başladığına dair kesin bilgilerimiz mevcut olmamakla birlikte, tütün tohumlarının Rumeli taraflarından Avrupa'ya gidip gelen bazı tüccarlar tarafından getirildiği tahmin olunmakta ve tütün tarımının ilk defa Yenice ve İskeçe civarında yapıldığı düşünülmektedir.

Tütün tüketiminin yayılması ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir takım tartışmalara yol açmıştır. 1688 yılından itibaren tütünün resmi olarak vergilendirilmeye tabi tutulmasıyla birlikte, İmparatorlukta tütün üretimi ve tüketiminin yerleştiği, tütünün ticari bir mal haline geldiği anlaşılmaktadır. Tüketimin fazla olması, ürüne olan talep ve kârlılığı, geleneksel Osmanlı üreticisini bu malın üretimine teşvik etmiştir. İmparatorlukta başlangıçta bağ ve bahçelerde ev üretimi şeklinde ekimi yapılan tütün, tütün çiftçisinin temelini oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerde emeklerini ve zamanlarını bu maddenin üretimine ayıran bir tütün çiftçisi grubu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada; Tütün ticaretini, üretimini ve imalatını düzenlemek için, 19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulamaya konulan tütün nizamnameleri ve bunların gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'la başlayan yeni dönemde maliye politikasında ve bürokrasisinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Maliye alanında birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. İmparatorlukta klasik dönemin geleneksel yapısından uzaklaşarak yeni çıkarılan kanun ve nizamnamelerle ülkeyi ve ekonomiyi yönetme isteği ağırlık kazanmıştır. Tanzimat sonrası İmparatorlukta uygulamaya konulan tütünle ilgili nizamnameler, İmparatorlukta yaşanan bu değişimin bir sonucudur. Oldukça geniş bir içeriğe sahip olan tütün nizamnamelerinin gruplandırmasını yapmak ilk hedefimiz oldu. Bunu yaparken detayların kaybolmamasına özen gösterildi.

OTTOMAN BUREAUCRACY INNOVATION: REGULATION of TOBACCO

ABSTRACT

However, there is no exact information when the tobacco farming in the Ottoman Empire had began, it is considered that the tobacco seeds had been brought by the Rumelian merchants from Europe and

¹ Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, nese.irim@kocaeli.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, anakiboglu@nigde.edu.tr

the tobacco farming took place around Xanthi and Giannitsa for the very first time.

Furthermore, the spread of the tobacco consumption in the Ottoman Empire caused several arguments. From 1688 onwards the tobacco had been applied taxes which also indicates not only the production and the consumption of the tobacco had been officialized but also the tobacco becoming a trade good. Tobacco production first had started at the cities, then located to the counties. Since the consumption of the tobacco increased day by day, more traditional Ottoman manufacturer involved with tobacco. At first the tobacco growing started as a household production and this established the grounds for tobacco farming which later constituted a exclusive group of tobacco farmers.

The study aims to explore the tobacco regulations of Ottoman Empire at the the 19th century which were put into action for regulating the tobacco production and manufacturing. After Tanzimat, financial policy and its bureaucracy had been through some drastic reforms and legal regulations. These regulations and reforms replaced the traditional structure of the Empire for governing the country and also its economy. These tobacco regulations after Tanzimat was one of the outcome of this reform process. The study firstly aims to categorize the tobacco regulations which were widely spread while keeping its details in tact.

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilen tütünün (*duhan) tekel hakkı ve yönetilmesiyle ilgili kurallar Düstur'un II. ve III. cildinde düzenlenmiştir. Bu nizamname ile getirilen kuralların Osmanlı İmparatorluğu halkına ve yabancı ülke halklarına istisnasız uygulanacağı açıkça belirtilmektedir. Tütünle ilgili kuralların uygulanması Rüşumat Nazırlığının görevleri arasında bulunmaktadır. Tütünle ilgili gümrüklerde yapılacak her türlü işlemler tütünün gümrüğe götürülmesinden, vergi tahsiline ve ölçüm sırasında karşılaşılan sorunlar ve tütünün kaçırılması gibi durumlar tütün idaresiyle, Rüşumat (gümrük) idaresinin birleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Böylece Rüşumat Nezareti ve Müdüriyet ve Memuriyetlerinin oluşturulması gerçekleştirilmiştir. Bu işlemler sonucunda ortaya çıkan her türlü tutanak ve kayıtlar müfettişlerin kontrolünde yapılmıştır.

Tütünün gümrüklerden geçirilmesi, düzenlenmesi gereken başlıca konulardan biri olmuştur. Tanzimat'tan önce, Mukataa düzeni içinde devlet gelirlerinin kontrolünün etkin şekilde yapılamadığı bir sistem geçerliydi. Konunun önemi sebebiyle Tanzimat'tan sonra reformlarla düzenlenen alanların yapısını açıklayan, hukuk metni özelliği içeren ve kanunların uygulanma biçimlerini açıklayan kurallar bütünü olarak tanımlayabileceğimiz nizamnamelerde bu işleyiş geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuyla ilgili yüzlerce nizamname hazırlandığı tespit edilmiştir. Hazırlanan bu nizamnamelerin bir kısmı uygulamada kalırken, bir kısmı kaldırılmış, bir kısmı da yeni uygulamalarla yeniden düzenlenmiş ve tekrar yürürlüğe konmuştur. İmparatorlukta yayınlanan bu nizamnameler ya kısa metinler ya çeşitli madde başlıkları ve daha alt maddeler, ya da oldukça hacimli maddelerden meydana gelmiştir.

19. yüzyılda Osmanlılar için önemli bir gelir kaynağı haline gelen tütünün ekilmesi, işlenmesi, ülke içinde ve ülke dışına satışı ile ilgili kuralların, nizamnameler vasıtasıyla düzenlenmesindeki başlıca amaç, merkezi idarenin vergilerden sağladığı gelirin mümkün olduğunca, tamamını hazineye aktarmaktı. Bu bakımdan nizamnameleri uygulayacak olan bürokrasinin kurallara tam olarak uymasını sağlamak gerekiyordu. Nizamnamelerde, gümrüklerde görev alacak memurların, müdürlerin ve hizmetlilerin sorumlulukları açıkça anlatılmıştır. Ayrıca atama işlemleri, görevi ihmal ve kötüye kullanma hallerinde uygulanacak cezalar da açıkça belirtiliyordu

Tütün nizamnameleri iki ana başlık altında gruplandırıldı, birinci grupta tütün ticaretini düzenleyen nizamnamelere yer verildi. İkinci grupta ise tütün mamulleri ile ilgili nizamnameler yer aldı. Makalenin sonunda ise bir tablolar bölümü bulunmaktadır.

2.TÜTÜN TİCARETİNİ DÜZENLEYEN NİZAMNAMESLER

Tanzimat döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda kanunlaştırma hareketlerine girişilme sebeplerini, ülkenin 18. ve 19. yüzyıllarda yaşadığı sosyal ve iktisadi ilişkilerin değişikliğe uğraması, bu değişikliklerin yeni ihtiyaçlara yol açması ve bunların da yeni düzenlemelerle açıklanması gerekliliği olarak tanımlamak mümkündür. Tanzimat döneminin hukuki belgeleri yalnızca kanunlardan ibaret değildir. Ayrıca, Düstur tertipleri içinde birçoğunu görmek mümkün olduğu, kanunlarla desteklenen nizamnameler çıkarılmıştır. Nizamname: "Kanunların tatbik suretlerini göstermek ve emrettiği hususlarla men eylediği cihetleri tespit etmek üzere Şura-yı Devlet'in tetkiklerinden geçirilmek suretiyle heyet-i vükelâ (vekiller, bankalar, heyetince) tasdik olunup, padişahın iradesine iktiran ettirilen kaideler hakkında kullanılan bir tabirdir. Nizamnameler padişahın iradesiyle tatbik mevkiine girerdi. (Hukuk)Bir cemiyetin veya anonim şirketin kuruluşuna ve idaresine müteallik esaslı hükümleri ihtiva eden hukuki tasarruf vesikaya da bu ad verilir" (Pakalın, 1993, s.704). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'ın getirdiği yeni düzen içinde en önemli uygulamalardan birisi mali ve mali karakterli girişimler ve uygulamalar olmuştur. Öncelikle iktisadi, sosyal ve mali anlamda birçok yapıda kanunlaştırma hareketi yapılmıştır. Tanzimat dönemi hukuk belgeleri ve sadece kanunlarla düzenlenecek olan farklı alanları ilgilendiren nizamnameler arasında önemli ölçüde benzerlikler vardır. Bunun yanı sıra İmparatorlukta var olan, kanun ve nizamnamelerin daha çok pratik hayattaki uygulamalarını gösteren karar, talimat ve tamimler de diğer hukuki uygulama grubunu teşkil etmektedir (Çakır, 2001, 25). Osmanlı İmparatorluğu'nda böylesi bir gelişme sürecinde Mukataa sistemi içinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak Emaneten, Malikane, iltizam, şeklinde işletilen tütünün Osmanlı İmparatorluğu'nda hem kendi halkının hem de yabancı ülke halkının uymak zorunda olduğu ve herkes için eşit şartlarda uygulanmaya konulan tütün nizamnamesi de bu gelişmeler ışığında hazırlanmıştır.

2.1.Tekel Hakkı, Yönetim Ve İdareciler Hakkında Nizamname

Bu nizamnameye hem Osmanlı İmparatorluğu halkı hem de yabancı ülke halkı istisnasız uymak zorunda olup, herkes için eşit şartlarda uygulanmaya konulan bir nizamnamedir.

Nizamnamede: tütün nazırları ve görevlerinin Rüsumat Nazırlığına devri, tütünün gümrüğe götürülmesi işlemi, alınacak olan gümrük resmi ile ilgili konular temel alınmakla birlikte, tütünün fazla çıkması, gümrük resmi, malın gümrüğe getirilmesi, tütünün gümrükte bırakılarak uzun süre alınmaması, tütünün kaçırılması, görevliler ve yaptıkları işlemler, tütün idaresiyle rüsumat idaresinin birleştirilip, Rüsumat Nezareti, müdüriyet ve memuriyetlerinin oluşturulması, yürürlükte kalan ve kaldırılan hükümler, bunlara ait olan açıklamalar, gümrük işlemleri sırasında tutulan defterler, kayıtlarla ilgili bilgiler ve bu işlemlerin doğru yapıp yapılmadığının kontrolüne gelen müfettişler ve yaptıkları işlemler açıklanmıştır.

2.2.Geçiş Resmi İle İlgili Nizamnameler

“Gümrük devletler arası ticarete sınır geçişlerinde malların kontrol edildiği yer olup, bu geçiş sırasında alınan vergilere de gümrük resmi denmiştir. Bu tanım, sanayi öncesi devirlerde bölge ve şehir sınırlarını da içine almıştır. Dolayısıyla harici gümrükler yanında dahili gümrük sistemi de görülmüştür. İç gümrükler Avrupa’da 18.yüzyılın sonlarından itibaren kaldırılmaya başlamış ve 19.yüzyıl ortalarında bu gümrüklerin mevcudiyetine tamamen son verilmişken iç gümrük uygulamaları Osmanlı Devleti’nde 20.yüzyıl başlarına kadar sürmüştür” (Karataş ve Sacit, 2012, 215). “1859 Tarihli gümrük nizamnamesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda sahil, karahududu, Tuna eyaleti mümtazesi ve kadim kara gümrükleri olmak üzere ‘dört tür gümrük yönetim yapısı tespit edilmiştir’(sevahil ve kara hudud gümrükleri ve kadim kara gümrükleri hakkındaki nizamname düstur, I.tertip cilt, 551). İç ticaret işlemleriyle ilgili mal alışverişlerinde kara gümrükleri kullanılırken, sahil gümrüklerinde hem iç hem de dış ticarete konu olan malların işlemlerinin yapıldığı görülmektedir.’1801 yılında 100 ün üzerinde gümrük noktası bulunan Osmanlı topraklarında savaştan dolayı yaşanan sınır değişikliklerinde gümrük merkezleri ile personel sayıları da değişikliklere uğramıştır. Vergisini ödeyerek bu gümrüklerden birinden geçen mallar için sahiplerinin eline eda tezkiresi verilmiş, böylece başka bir gümrüğe geldiğinde aynı mal için mükerrer gümrük vergisi ödenmesinin önüne geçilmiştir (Karataş ve Oğuz, 2012, 215). Bu bağlamda tütünün gümrüklerden geçirilmesi düzenlenmesi gereken başlıca konulardan birisi olmuştur.

Geçiş resmi ile ilgili işlemler için hazırlanan nizamname 2 alt başlıktan (benden) oluşmakta ve 2. alt başlıkta kendi içinde 17 başlığa ayrılmaktadır. Çalışmada oldukça geniş bir yapı sergileyen nizamnameler içerdikleri ortak özellikler bakımından aşağıdaki başlıklarda hazırlanarak sizlere sunulmuştur.

a- Eda Tezkiresi

1280 (1863) yılı Haziran ayı başından itibaren tütünün gümrük resmi ve tahsili ile ilgili kurallara bakıldığında eda tezkiresinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Tütün her kimin yetkisi ile olursa olsun, yetiştirdiği yerden alınıp, ithal edildiği yere(şehir,kasaba,köy) vardığında bir eda tezkiresi verilecektir.Bu sayede tütünün yolda durdurulmadan doğrudan İstanbul’a götürülerek geçiş resmi işlemleri İstanbul’da alınacaktır. Tütünü getiren eda tezkiresi sahibi kişi burada tezkireye imparatorluğun güvenilir bir kişisini kefil olarak gösterip bunu da eda tezkiresine ekleyecektir. Böylece gümrükle ilgili işlemlerde aynı mal için çifte gümrük ya da mükerrer gümrük ödemesi yapılmasından da kaçınılmış olacaktır.

b-Miktar Ölçüsü

Tütünün miktar ölçüsü (okka, 400 dirhem) olacaktır. Burada ürünün geldiği yerin uzaklığına göre alınan vergiler toplanacaktır. Malın gelişinden (11gün -60gün) itibaren belirtilen sürede tütünden resmin tamamen alındığını gösteren, işaretli belge hazırlanarak malın geçiş izni verilerek malın ruhsatı verilecektir. Bu işlemlere uymayanların malı gümrükte alıkonulacaktır.

c-Diğer Belgeler

Osmanlı İmparatorluğu’nda işlemler sonucu elde edilen gelirin defterlere kaydedilmesi, tütün resminin geçişte alınma işleminin yapılması için imparatorlukta artan bir şekilde oluşturulan merkez yerleri, bunlara bağlı birimlere bölünerek, eyalet başlarında bulunan merkezlere nazır, sancak başlarına müdür, kaza ve büyük köylere, panayır ve iskeleler, Pazar yerlerine memur ismiyle birer tütün memuru atanması kararı alınmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda yargı sisteminin olduğu yerlerde, tütünün İstanbul’dan başka bir yere nakledilecek tütünün mahrecinde tütün müdür ve memuru varsa mahrecinde, eğer yoksa

ilk dahil olduğu şehir, kasaba, iskele ve köylerde genel olarak okkada (kıyyede) 12 kuruş geçiş resmi alınacaktır.

Bu ücret tütünün geçiş öncesinde alınacaktır. Eğer tütün doğrudan yabancı ülkeye nakledilecek olursa anlaşmalar gereğince bir gün resim alınmayacaktır. (tütünün uğradığı ilk şehir kasaba, iskele ve köylerde mal sahibi eda tezkiresini depozito karşılığı alacaktır)

Tütünün geçişinde gümrük resmi alındıktan sonra, koçanları kesilerek sahiplerine iki eda tezkiresi verilecektir. Bunlardan birisi, tütünün geçiş gümrük resmini vermiş olduğu şehir, kasaba ya da büyük köyler, panayırlar, pazar ve iskele yerlerinde tütünün gümrük resminin ödendiğini açıklayacak olan ruhsat tezkiresi, diğeri, tütünün gümrük resmini ödemiş olduğu yerde tutulmaksızın diğer yere nakledilecek tütüne ayrılan geçiş tezkiresidir.

Tütünlerini belirlenen şehir, kasaba, köy, panayır, pazar, iskele yerlerinin içine ithal etmeyip doğrudan doğruya istedikleri yerlere göndereceklerini, bir gece kalmaları gerekli olsa bile, belirtilen yere giremeyip, dışında uygun bir yerde geceleyecek, dışarıda mevsim gece kalmasına izin vermemesi durumunda da yakın civarlarda barınacak, başka uygun bir yer bulunmadığı takdirde, tütünlerin ertesi gün sabahında kaldırılarak götürmek üzere geçiş gümrüğü yerinde bırakarak kendileri ve hayvanları içeriye girebilecek, ruhsat tezkiresini almış olanlar sonraya bıraktıkları tütünlerini, bir başka yere nakletmek istediklerinde ruhsat tezkiresini tütün nazırına, müdürüne, memuruna iade edecektir. Yerine parasız geçiş tezkiresini verecek ve malın sahibi bu değişik şekilde aldığı geçiş tezkiresiyle ihraç edecekleri tütünün miktarı, çıkış sırasında verilen tezkire ile karşılaştırılarak miktarında bir hile meydana gelirse, yani tezkirede yazılandan fazla miktar geçirme gibi bir olay olduğunda; önce ödenmiş olan resimden vazgeçerek, ceza olarak tekrar ödenmesi gereken gümrük geçiş resmini verecektir.

2.3.Transit Geçişle İlgili Nizamname

Tezkire dikkate alınmayıp tütün gümrük geçiş vergisi alınacaktır. Daha önce açıklanan ve iki türe ayrılan tezkirelere sahibinin isimleriyle tabiiyetleri ve tütünün miktarı, kıyyesi, hangi yerin ürünü olduğu, alınan geçiş resminin miktarı, hangi yerin tezkiresinin hangi yıl, ay ve gün verilmiş olduğunun tarihi açıklanıp kaydedilecektir. Koçanlarına da belgenin aynısıyla kayıt yapılarak ve kayda geçirilerek tezkireler sandık emini, başkâtip, nazır, müdür ya da memurların kendilerine ait olan mühürleriyle mühürlendikten sonra merkez ya da mevki ya da bağlı yerler ismine ait olan büyük devlet mührüyle mühürlenerek verilecektir.

a-Ruhsat Tezkiresi

Tüccar tarladan satın aldığı tütünün geçiş resmini ilk dâhil olduğu şehir, kasaba, büyük köylerde, panayır, pazar ve iskele yerlerinde vermeye mecburdur. Tüccar olmayanlar da bu yerlerden birine geldiklerinde, içeceği miktardan yani 100 dirhem tütün miktarı alır. Bir tütün kesesinde bulunan kıyılmış tütünden başka gerek kıyılmış ve gerek yaprak olarak götürecekleri tütünün geçiş resmini verdiklerini gösteren ruhsat tezkiresini alacaktır. O tütünden başka yere götürmek ya da göndermek isterlerse olduğu gibi kayıtlı olan ruhsat tezkiresini memura verip geçiş tezkiresini alacaklardır (Geçiş tezkiresinden fazla çıkan tütünden iki kat resim alınması son olarak alınan kadardır).Bu işlemler sırasında her şey kayıtlara günü gününe geçirilecektir. Belgeler aylık icmal defterleriyle gönderilmek zorundadır. Eğer kayıtlarda bir yanlışlık olduğu görülürse, bu yanlışlığa sebebiyet verenler hatalarından dolayı görevlerinden uzaklaştırılacaktır.

Geçiş tezkiresi kullanılarak bir başka yere ya da yabancı ülkeye gönderilmek üzere iskelesi, sınırı bulunan bir yere gönderilecek olan tütün, içeriye geçişinde ruhsat verilmeden muayeneye sunulup, ölçümü yapılacaktır. Sonra ürünün miktarı ve sahibinin adına göre tezkiresinde kayıtlı olan miktara ve isme uygunluğu tespit edilecektir.

Tütünün orada kullanılmak üzere getirildiğini belirleyen, bir şerh konularak, sahibinden alınacaktır. Yerine ruhsat tezkiresi gösterilerek içeriye geçirilecektir. Eğer sözü edilen ürünün bir kısmını ya da tamamını başka bir yere nakletmek isterse ve yapılacak muayenede malın kalitesinde bir problem olduğu anlaşılırsa yeni geçiş belgesi ya da ruhsat tezkiresi verilmeyecektir.

b-Sahipsiz Ürün

Her ne sebeple olursa olsun geçiş resmi yerinde bırakılıp bu tarihten sonra bir seneye kadar sahibi ortaya çıkararak gümrük geçiş resmini ödeyerek malını almazsa, tütünler tütün nazırı, müdür, memuru ya da o yerin meclis yetkisiyle her şey açık ve ispatlı şekilde peşinen müzayede de satışı yapılarak satılacaktır. Hasıla bedeli ne kadar olmuşsa meclis tarafından 2 nüsha mazbata düzenlenecektir. Bir nüshası nazır, müdür, memura teslim edilecektir. Bir diğer nüshası İstanbul'a Rüşumat Emanetine gönderilecektir. Elde edilen hasıla açık bir şekilde gelir olarak kaydedilecektir. Bu belge icmal defterine eklenecektir. Bu süreç sonrası bir yıl içinde eğer tütünün sahibi ortaya çıkarsa eyaletin en yetkili makamına başvurarak tütün nazırının yanında bu malın kendine ait olduğunu ruhsat tezkiresi ile ispat ederse, geçiş resmini ödediğini belgelerse ellerinde bulunan ve irad olarak kaydedilen bu belge nazır tarafından sahibine teslim edilecektir. Bu olay muhasebeye masraf olarak geçirilecek ve icmal defterlerine eklenerek emanete gönderilecektir.

c- Ceza(Malı Kaçırmaya Teşebbüste)

Gümrük geçiş yerine gelen ve resmin ödenmesi gerekirken ruhsat tezkiresi alınmazsa, malı kaçırma yoluyla başka yere ithal ederken tütün yakalanırsa ceza olarak derhal ürüne el konulacaktır. İdare heyeti tarafından olayla ilgili mazbatasını düzenlenecektir.

2.4.Tütün Gümrüğünde Görev Alan Personel İle İlgili Nizamnameler

a-Sorumluluklar

Tütünü geçirenler her zaman görevleri gereği ürünü zayi etmeden düzenli olarak kayıtlarını yapacaklardır. Eğer bu kayıt sırasında görevli ve tüccar arasında kaynaklanan sorundan dolayı bir problem olursa kanuni işlem uygulanacaktır. Nazırlar, merkez memuriyetlerine gelişleriyle beraber kendi maiyetlerine gerekli olan kâtip, sandık emini, hademe sâireyi ve bizzat idarelerinde bulunan kazaların memur ve kâtiplerini ve sandık eminlerini tayin ettikten sonra başkâtibi yerlerine vekil bırakarak, bağlı olan sancak başlarına yetkili kişiyi ve orada görev alacak olan müdürler ile başkâtip, sandık eminlerini seçerek tayinle görev yerlerine gönderecektir.

Nazırlar, merkez memuriyetlerine gelişleriyle beraber kendi maiyetlerine gerekli olan kâtip, sandık emini, hademe sâireyi ve bizzat idarelerinde bulunan kazaların memur ve kâtiplerini ve sandık eminlerini tayin ettikten sonra başkâtibi yerlerine vekil bırakarak, bağlı olan sancak başlarına yetkili kişiyi ve orada görev alacak olan müdürler ile başkâtip ve sandık eminlerini seçerek tayinle görev yerlerine gönderecektir.

b- Maaşlar

Müdürler de kendi maiyetlerinde gerekli olan hizmetliyi tayin ederek, başkâtipleri yerlerine vekil bırakarak, bağlı olan kaza başlarına yetkili atayarak kasaba ve köylere gerekli olan memurlar ile başkâtip ve sandık eminlerini seçmek ve tayin etmekle görevlidir. Memurlarda kendi maiyetlerinde almaları gereken kâtip ve hademeyi seçerek, atamasını yapacaktır. Pazar ve panayır yerleri geçici bir süre açıldığında, bunların hangi şehir ve kasaba içinde kurulurlarsa, oranın nazır ve müdürü tarafından yönetilecektir. Bu başkanların altında görev alan çeşitli kademelerdeki atanacak olan müdürlere; 500 kuruştan 1000 kuruşa kadar ve daha alt birimlerdeki kâtip ve sandık eminleri ve bağlı memurlara 200 kuruştan 500 kuruşa kadar, memurların maiyetlerinde çalışan kâtip ve sandık eminleri ise, 150 kuruştan 300 kuruşa kadar maaşla görevlendirilecektir. Bu görevlere mültezimler tarafından çalıştırılan ve sadakatlerine güvenilen insanlar arasından

görevlendirme yapılacaktır. Bu görevlere atanacak olanlar okuma yazma bilip onaylandıkları takdirde hepsinin kefilleri Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı olmak zorundadır. Her görevli yapmış olduğu iş için belirlenen tutarda ücret alacaktır. Belirlenen ücretin üzerinde bir ücret ödenmesi tespit edilirse de bunun hazineye karşı bir suç olduğu kabul edilmiş olduğu için kanunen gerekenler yapılacaktır. Eğer köylerin yıllık masrafı çok olan yerleri olursa da memur sıfatıyla maaşsız olarak hâsılattan onda bir olmak üzere ondalık ile imam muhtar ve o yörenin şerefli insanlarından olup atamaları yapılacaktır. Bu görevlilerle ilgili bilgiler kesin kayıt defteri düzenlenerek yazılacaktır. Kesin kayıt defteri başkâtip, sandık emini ve ortaklaşa imzalanacak ve memurlar tarafından müdürlerine, müdürler tarafından kendi maiyetlerindeki defterleriyle beraber nazırlara gönderilmiş olup, nazırlar bu defterleri kendilerinde saklayacak, kurallar gereği genel bir defter düzenlenecek ve başkâtipler ile emanete göndereceklerdir. Emanet kontrolünü yaptıktan sonra meydana gelecek olan olaylarda bu doğrultuda hareket edecektir.

c. Atama İşlemleri

Müdür, memur, kâtip, sandık emini ve hademelerin ataması yapıldıktan sonra, kolcu ve sair bunları temsil eden daha alt birimlerdeki görevlilerden birinin uygunsuzluğu ya da istifası durumunda, diğerinin işe alınması gerektiğinde; nazır, müdür ve memurlar bu atamayı yapmaya izinlidir. Fakat memur, kâtip, sandık emini ve kâtipten birisinin yerine diğerinin istihdamı söz konusu olduğunda, bunların faaliyete geçmeleri için ya da görev değişimi yapılacak olan memurların bu değişim sebepleri ayrıntısıyla belirtilecektir.

Memurlar müdürlerinden, müdürler nazırlarından görevlendirme yapmak için izin istemeye mecburdur. Nazırlar müdürler ile memurlar, bunların maiyetlerinde bulunan başkâtipler ve sandık eminiyle kendi maiyetlerinde bulunan başkâtipler ve sandık eminlerinden başka olanların asaletlerinin onaylanması ya da yerlerine başkalarının atanmasına yetkili olacaktır. Memurlar ile başkâtipler ve sandık emini asaletlerinin onaylanması kararının verilmesi için işlem yazılarının emanete gönderilmesi zorunludur.

d-Görevi Kötüye Kullanma

Göreve başlayan birimlerdeki memurlar zimmetlerine para geçirirse, bu para kendilerinden ya da kefillerinden tahsil edilecektir. Yapılan sahtekârlık hemen nazıra, müdürlere ve emanete bildirilecektir.

e- İşe Alma ve İstifa

Müdür, memur, kâtip, sandık emini ve hademelerin ataması yapıldıktan sonra, kolcu ve sair bunları temsil eden daha alt birimlerdeki görevlilerden birinin uygunsuzluğu ya da istifası durumunda, diğerinin işe alınması gerektiğinde; nazır, müdür ve memurlar bu atamayı yapmaya izinlidir. Fakat memur, kâtip, sandık emini ve kâtipten birisinin yerine diğerinin istihdamı söz konusu olduğunda, bunların faaliyete geçmeleri için ya da görev değişimi yapılacak olan memurların bu değişim sebepleri ayrıntısıyla belirtilecektir.

Memurlar müdürlerinden, müdürler nazırlarından görevlendirme yapmak için izin istemeye mecburdur. Nazırlar müdürler ile memurlar, bunların maiyetlerinde bulunan başkâtipler ve sandık eminiyle kendi maiyetlerinde bulunan başkâtipler ve sandık eminlerinden başka olanların asaletlerinin onaylanması ya da yerlerine başkalarının atanmasına yetkili olacaktır. Memurlar ile başkâtipler ve sandık emini asaletlerinin onaylanması kararının verilmesi için işlem yazılarının emanete gönderilmesi zorunludur.

f-Kayıt ve Belgeler

Nazır, müdür, memur, başkâtip ve sandık emînlerinden birinin ayrılmasıyla, bu memuriyete yeni birinin gelmesi ve ayrılan memurun işe başlangıç tarihinden başlayıp, işten atılma tarihlerine kadar olan zamanın hesaplanması, yani gelen ve giden memurun, nazır, müdür, memur, başkâtip ve sandık emîni yetkisiyle görüşülerek Rûsumat memuriyetinde ne kadar çalışmış oldukları ve çalıştıkları bu süre içinde Rûsumat Emanetinde ne miktar mal, sandık çıkarılmış ve onun görevi zamanında ne kadarı icmallere ithalat olarak aktarılmışsa ve bu işlemlerde ne kadar kusurlu sandık miktarı olmuşsa, bunlarla ilgili belge kontrolü için mevcut defterlere bakılacaktır.

Kontroller sonucu konularla ilgili olaylar hakkında net olarak bilgi edinildikten sonra maaş, masraf vb. yapılan bütün ödemelerde titizlikle gözden geçirilecektir. Doğruluğu belirlenen belgeler işi bırakan memur ve yerine gelen memur, nazır, müdür, memur, başkâtip ve sandık emînleriyle mühürlenecektir. Üç nüsha olarak muhasebe defteri düzenlenecektir. Bir nüshası memurlar tarafından müdürlere, müdürler tarafından nazırlara ve bunlardan da emanet tarafına gönderilecektir. Kalan diğer iki nüshasının bir tanesi görevini bırakan memura, diğeri de ayrılan memurun yerine gelecek olan memura verilecektir. Görevinden bir gün bile zimmetine para geçirmediği, eğer yaptığı bir kusuru varsa ve bunların kefilinden alınıp alınmadığı vb. kanunları tutanakla belirtilecektir. Bir kusuru varsa da, azledilen memurun nereye gitmiş olursa olsun, bulunup tutuklanması ve gerekli kanuni işlemlerin yapılması gerekecektir.

Tütün gümrük geçiş resminin alındığı, mal sahibinin ismi, tütünün miktarı, ve ürünle ilgili özellikleri, ürünün numunesi ile ilgili ...vb bilgilerin hepsi deftere bütün ayrıntısıyla kaydedilecektir. Kayıt defteri üzerinde kesinlikle silme, kalemle çizik atma vb. işlemi yapılmayacaktır. Bir ayın gelir ve masrafları başka ayın gelir ve masrafına karıştırılmayacaktır. Gelecekte ve geçmişteki her ayın başlangıcında her bir memur tarafından verilen defter numunesine göre, bir icmal defteri doğru kayıtlarla düzenlenecektir.

g-Hasılatın Nakledilmesi

Başkâtip ve sandık emîni ile beraber belge mühürlendikten sonra o malın hâsılatıyla, tezkireleri, tükenmiş koçanları, etraftan gelen geçiş ve sahibi tarafından iade edilen ruhsat tezkireleri vesaire gereken senetleri de alarak memurun bağlı olduğu müdüre gönderilecektir. Müdürler de bu bağlı yerler icmal defterlerini başkâtipler aracılığıyla muayene ve kontrolünü yaptıktan sonra bunların masraf ve gelirlerini kendi idarelerinde olan yerlerin durumunu belirten genel bir icmal defteri verilen örneklere göre düzenleyerek başkâtip, sandık emîni ile birlikte mühürlendikten sonra bağlı yerlerin, icmal defterlerinin asıllarıyla, beraber gelen koçanlar, ruhsat, geçiş tezkireleri, senetler ile bağlı yerlerden gelen ve kendilerinde toplanmış olduğu belirtilen aylık hâsılatlar ile belirtilen gelecek ayın haftasına kadar nazırlara göndereceklerdir.

Nazırlarda kendilerine yazılı olarak gönderilen bu icmal defterlerini, başkâtipleri aracılığıyla kontrol ettikten sonra, bağlı yerlerin gelir ve masrafları ile kendi yönetimlerini içine alan gelir ve harcamaları gösteren, genel bir icmal defteri hazırlayarak başkâtip, sandık emînleri ile ortaklaşa mühürleyip bölgelerden kendilerine gelen, biriken hâsılatlar, bunlara ait koçanlar, tezkireler, senetler vesaireler bağlı yerlerin icmallерinin asıllarıyla birlikte gelecek ayın 15. günü emanet yetkilisine teslim edeceklerdir.

Merkezlere yani eyalet başlarına uzak ve İstanbul'a yakın olan yerler de hâsılatın nakledilmesi sırasında masrafların fazla olmaması ya da sebepsiz gecikmeler yaşanmasın diye vapur ve postalar aracılığıyla doğruca emanete gönderilmesi uygun olacaktır. Bu sebeple bu bölgelerde meydana gelen hâsılat, malın cinsi, miktarı, malların üzerine konulan numaraları, markaları ve bunları açıklayan ayrıntılı bilgileriyle, mühürlü pusulalarıyla, vapur

kumpanyalarından ya da postanelerden alınan biletler ile beraber her ay sonunda emanete yazılı olarak sunulacaktır.

Geçiş işlemleri kontrolü için görevlendirilen memurların denetiminden müfettişler sorumludur. Teftiş sırasında yapmış oldukları masraflar bir mazbata eşliğinde özet defterlerine eklenerek, masraf kaydedilerek almış oldukları mazbataları da bu defterlere ekleyerek göndereceklerdir. Geçiş resminin alınacağı gümrük alanı daima görevliler tarafından gezilerek kontrol edilecektir.

Her bir eyalet, sancak ve kazanın başında yer alan üst düzey görevlilere gönderilecek olan mühürler ve bunlarla ilgili işlemler nazırlar kontrolünde yapılacaktır. Mühür gönderilecek yerlerin listesinin hazırlanması ve gerekli bilgilerin yer aldığı pusulası ile beraber emanete gönderilip, ismi geçen mühürler talep edilecektir.

Eğer geçiş işlemlerinde görev yapmak üzere bir yere atanan görevli olursa, hemen atandığı yerden bir ikametgâh belgesi almak zorundadır. Görev yapacakları bina yoksa bu binanın görev sorumluluklarını yerine getiren kuruma gideceklerdir. Eğer ikamet edecek yerleri bulurlarsa kira bedeli hâsılatlardan karşılanacaktır

Geçiş resminin iyi bir niyet ve dürüstlikle gerçekleştirilmesi sırasında, meydana gelen gelir ve zararıyla ilgili olarak bu nizamnamede yer alan kurallar dâhilinde, bu işle bütün ayrıntısıyla uğraşan daire yönetiminin dışında alınacak olan bütün tedbirler, olayların gidişatına göre kazanılan tecrübe ile birlikte layihalarda yer alan kanun maddelerinden bazılarına göre, bütün hesaplar kontrol edilecek ve alınacak olan tedbirler önce nazırlara, sonra müdürlere ve sonra memurlara hemen bildirilecektir (Fi 26 Zi'l-hicce sene (1278) (1861; Düstur, cilt: 2, s.621-638).

2.5.Tütün Satışını Düzenleyen Nizamnameler

Bu nizamnamede Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da, Galata'da ya da İmparatorluğun herhangi bir memleketinde tütün alım-satım işlemlerinin yapıldığı, eskiden beri var olan kara ve iskele gümrüklerinin olduğu yerlerde tütün satışı yapan dükkânlarla, dükkânı olmadan bu satış işlemi yapanlar, yabancı ülke ürünü olan enfiye, sigara ve ağız tütünü saranlardan alınacak olan satış resmi ile ilgili alınan ve uygulanması gereken kurallar, eğer bu ürünlerin yasalarla belirlenen dükkânlarda satışı yapılmazsa uygulanacak olan ceza-î müeyyideler açıklanmaktadır.

a-İstanbul, Boğaziçi ve Osmanlı Toprakları

“Dükkân ve mağazalarda kira ile oturanların ya da ticari faaliyetlerini içinde buldukları dükkânlarda kira karşılığı gerçekleştirenler yıllık kira ödeme zamanlarında, buldukları yerin ileri gelenleri içinden ve bu işi iyi bilenlerden 2 kişi (bir Müslüman-bir gayrimüslim) ye ek olarak esnaf köşe ustaları ve satış resmini tahsil edecek olan kişinin de katılımıyla oluşan heyete vereceklerdir.

Heyet orada kaç mağaza olduğunu tespit ettikten sonra kira vereceklerin gedikli ya da gediksiz olduklarını açıklayan bir senelik kira belgesi hazırlayarak hazırlanan bu defter heyet tarafından imzalanıp mühürlendikten sonra alınması gereken satış resmini tahsil edilmesiyle ruhsat tezkireleri tahsildarların yetkileri dahilinde dükkân ve mağaza sahiplerine verdikten sonra bu defterler tütün nezaretine götürülecektir.

Eğer kira toplama işinde bir hile olduğu anlaşılırsa sorumluluk heyet üzerine bırakılacaktır. (kira tespit işinde dükkânların gedikli ya da gediksiz olması çok önemlidir) kiralarnı düzenli olarak ödeyen kira sahipleri almış oldukları matbu ruhsat tezkireleri ile dükkânlarında enfiye, tütün, tömbeki sigara vb bütün ağız ürünlerini serbest olarak satabileceklerdir. Tezkiresi olmayanlar ya da varken hile karıştırdıkları için ruhsatları iptal edilenler, eğer satışa devam ederlerse satış mislinin 3

katı ceza alacaklardır. Kira bedelini toplayacak olan heyet yüksek sesle kira toplama işlemini yapacaklarını açıkladıkların da belirlenen kira bedeline itiraz edenler olursa bu bedel zorla tahsil edilecektir.

Yeni dükkan açmak isteyenler ödemeleri gereken satış resmini ödedikten sonra dükkan açarak gezginci, sergici olarak, tütün, ya da enfiye satabileceklerdir. Satış resmini ödeyip matbu tezkirelerini alan dükkan sahipleri eğer başka bir yere gidip başka bir dükkan açacak olurlarsa, tekrar yeniden satış resmi ödemek zorundadır.

Gezgincilerin ve sergicilerin ruhsat tezkireleri sadece Boğaziçi'nde ve İstanbul taraflarında istenmeyecektir. Gezginciler İstanbul'da ve Boğaziçi'nde kendilerine belirtilen yerlerde satışlarını yapmak zorundadırlar. Tütün nezareti tarafından satış resminin alınması , ruhsat tezkirelerini vermek, tezkiresi olanı ve olmayanı ortaya çıkarmak, yoklamaları yapmak ..vb için İstanbul, Eyüp, Beyoğlu, Galata, Kasımpaşa, Boğaziçi, Rumeli, Üsküdar, Kazı Köyü, Boğaziçi'nin Anadolu tarafları başta olmak üzere satış resmini tahsil edecek olan tahsildarların yeterli kefillerinin olması, okuma yazmalarının olması, bu görevi itina ile yapacakları sözü ve almış oldukları satış resimlerinin tahsilini tezkiredeki koçanlarına usulünce kaydedecektir. Satış resmini peşin almış olduklarını belirterek, bu tutarı sıra ile tütün nezaretine teslimi işlemine dikkat edecekleri görevlendirilecektir.

Her bir tahsildara nezaret tarafından verilecek olan evraklar ve ciltlerin adedi alınacak olan senetler gereğince, gerekli olacak olan ruhsat tezkireleri koçanlarıyla beraber tahsildarların üzerlerine zimmetlenecektir. Bu ciltlerin her biri arka arkaya numaralandırılmış ve ismi geçen tezkirenin, tahsildara hangi numaradan hangi numaraya kadar verilmiş olduğu net ve açık bir şekilde belirtilecektir. Tahsildarlar elde ettikleri hasılatı düzenli bir şekilde nezarete teslim edeceklerdir. Bu belge Rüsumat emaneti yetkilisi tarafından, kendine verilen numune gereği başka bir yevmiye defteri kaydına bilgileri kontrol ederek işleyecek ve bu icmal defterini emanete teslim edecektir (Düster, Cilt: 2,s. 639-646).

b-İran

Osmanlı İmparatorluğu'nda tütünün giriş tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, "1570'lerde girmiş olduğu ihtimali oldukça yüksektir. Bu ihtimali güçlendiren nedenlerden birincisi, 1583 yılında Muğla'ya ait tahrir defterinde çıkan, öşür alındığı tespit edilen Milas isimli, şimdikiye kadar nasıl bitki olduğu hakkında herhangi bilgi bulunmayan maddedir, ikincisi Conte Carti'nin 1931'de yazdığı ünlü eserinde tütünün İngiliz ve Venedik gemileri vasıtasıyla Akdeniz yoluyla Doğu'ya ve İstanbul'a getirildiğini 1580 yılında Osmanlı Sultan'ı III. Murat Polonya kralı Stefon Bathary'ye ve gönderdiği hediyeler arasında şifa verici bu nebatın kurutulması yapraklarının bulunduğu, bu sayede Polonya'ya ilk defa tütünün girdiğini, Sultan'ın sarayında ve saray bahçesinde şifa veren bitki olarak ekildiğini, hatta 1590 yılında Polonya'nın İstanbul sefiri Uchenski'nin tütün tohumunu kraliçe Anna Yagiellonskaya gönderdiğini belirtmesi, üçüncüsü ise, tütün tarımı bölümünde daha detaylı anlatıldığı üzere, 1600 yılında imparatorluğa girmiş olan tütünün, birkaç yıl gibi kısa bir zaman içinde birbirinden farklı bölgelerde tarımına başlanamayacağı, başlanabilmesi içinde uzun süre önce imparatorluğa girmiş olması gerektiğidir" (Yılmaz, 2005, 16).

"Osmanlı İmparatorluğu'nda tütünün giriş tarih yılı 1598 yılı olarak verildiğinde daha doğru olacaktır" (Yılmaz, 2005, 16). Tütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarına girdikten sonra Avrupalı tüccarlar tarafından ticari hayatta bir madde olarak kullanılınca tüketimi hızlı yayılmıştır. Aşağıda Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün tarımı ve elde edilen ürünlerin gümrük işlemleri ve bu işlemlerde rüsumat emaneti yetkililerinin nasıl yön verdikleri açıklanmaktadır (Yılmaz, 2005, 16). Bu başlıkta alınan kurallar çerçevesinde tütünün nasıl yetiştirilmesi gerektiği, rüsumat

Turkish Studies

memurlarının tütün ürününü yetiştirildiği yerde kontrol etmeleri gerekliliği, ürün yetiştirilen tarlanın büyüklüğünü, elde edilecek olan ürünün tahmini miktarı, bunların düzenli olarak deftere kaydedilmesi, rüsumat nezaretine verilecek olan belgelerin gerekli yerlere zamanında teslim edilmesi gerektiği, alınacak olan vergi oranları, ürünün müşteriye teslimi, nakliye işlemleri, rüsumat memurlarının malın teslim edildiği mağazayı denetlemeleri, ihraç edilecek olan tütünlerle ilgili bilgiler, malın ihraç edileceğinin belgelenmesi, malın kara yoluyla mı, yoksa deniz yoluyla mı, gönderileceği, tezkire alınma zorunluluğu gibi konularla ilgili bilgiler yer almaktadır.

İran ürünü olan tuz ve tütünün Osmanlı İmparatorluğuna ithali yasaktır. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu ürünü olan tuz ve tütünün de İran'a ihracı yasaktır. İran ürünü olup kara ve deniz yoluyla ithal edilecek olan tömbekinin miktarının saf kıymeti üzerinden %75 gümrük resmi alınacaktır. Bu oran resmi tarife gereği alınacaktır.

1291 (1874) yılı Nisan ayı başından itibaren 3 ay içinde Erzurum, Bağdat, Cidde gümrüklerine gelen çeşitli türleri olan tömbekiden nakdi resmi alınan ve bu yerlerin her birine bu süre için de ürün gelmişse çeşitli tömbeki türleri içeren üründen kıymet hesaplanacaktır. Eğer bu süre geçtikten sonra ürün gelirse de tarife gereği işlem görecektir. (Tarifeler anlaşma yoluyla üzerinde fikir birliğine varılan kararları içermekte olup geçerliliği anlaşma sonrası 10 yıl olup süre bitmeden 3 ay önce eğer tarifede değişiklik talep edilmezse bu tarife 7 yıl daha yürürlükte kalacaktır.

%75 gümrük resmi Osmanlı İmparatorluğu gümrüğüne gelişte alınacaktır. Bunu yapmak istemeyenler ise İran ticari iskele ya da hududa götürdüğü tömbekiyi doğrudan rüsumat idaresine teslim edip tartımı yapıldıktan sonra saf miktarı anlaşıldıktan sonra tömbekiyi belirttiği yerde satacaksa hemen %75 resmi ödeyecektir.

Başka bir yere götürme niyeti varsa mesafeye göre resmi ödeyecektir. Uygun bir süre içinde gelişini açıkça bildiren belgeyi hazırlayıp iade edeceği, bunu yapmazsa %75 resmini tamamen ödeyeceğini belirten bir senet, bir de tacirden saygın bir kefil verdikten sonra, usulü doğrultusunda ilmühaber kaimesi düzenlenerek nakliye tezkiresiyle beraber tömbekinin geçişine izin verilip ulaştığı yerde resmi derhal verilmesiyle tezkiresini almak ya da resmi hemen vermeyip de müşteri buluncaya kadar erteleme isterse, tömbekiyi birisi kendisinde ve diğeri rüsumat idaresinde bulunacaktır. Ürünlerin naklinde nem yüzünden meydana gelen %2'lik fazlalık gümrük resminden muaf tutulacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nda transit yoluyla gidecek ürünler ülkelerin ticari mallarıyla ilgili yapılarına uygun olarak gönderilecektir.

Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Mısır'a gitmek için Osmanlı İmparatorluğu'ndan geçen tömbekinin gümrük resmi, ismi geçen yerlerin ilk gümrüklerine geldiği zaman ve aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun başka yönlerine gitmek üzere belirtilen yerlerden geçen tömbekinin gümrük resmi, Osmanlı İmparatorluğu tarafından doğrudan doğruya yönetilen ilk gümrüğe gelişinde ödeyecektir. Tömbekinin gümrük resmi verilmiş bulunup da bunu kullanmaması yüzünden, altı ay içinde ismi geçen yerlere gönderilecek olursa da %1 indirilerek gümrük resmi geri verilecektir. Alınan bu kararlar 1292 (1876-1877) yılı mart ayı başından itibaren yürürlüğe girecektir (Düstur, Cilt: 3, s. 326-328).

2.6. Tütün Üretimini Düzenleyen Nizamnameler

Osmanlı İmparatorluğu'nda tütünden alınan vergi oldukça önemlidir. Tütünün sadece satışından değil üretim aşamasından başlayarak imalat bitim sürecine kadar belli aşamalarda gümrük resmi alınmıştır. Aşağıda bu işlemlerle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Aslında bu bir bakıma tütünün Osmanlı İmparatorluğundaki üretim sürecinde nasıl bir teknoloji ile üretildiğini de bizlere açıklaması bakımından önemli bir nizamnamedir.

a-Tütün Ekimi İle İlgili Olanlar

“1290 (1874/1875) mali yılından sonra her türlü tütün ekmek isteyen kişi tütün yetiştireceği yerin yarım dönümden eksik olmaması, ektiği tütünün gerek tarlada, gerekse bilirkişi tahminiyle belirlenecek miktarı ve yetiştirdiği ürünün uzağa gönderilerek satış emrinde de bu nizamname kuralları geçerli olup, hiçbir yerden izin ve ruhsat talep etmeden bütün tütün türleri ekimi konusunda serbest olacaklardır.

b-Tütün Sayımı İle İlgili Olanlar

Her kaza rüsumat memuru tütün ürününün mevsimine göre tarladan kaldırılacak duruma gelmeden önce kaza kaymakamına yazılı olarak müracaatını yaparak, rüsumat idaresi yetkilisi ve kâtibiyile tahrir çıkacaktır. Tahrir için gittikleri yer köy, kaza, şehir ve kasaba olması durumuna göre gittikleri yerin yöneticileri, ileri gelenleri ve iki asker eşliğinde belirlenen günlere göre tahrir çıkılacaktır. Ürünler itinayla denetlenerek, ürüne ait her türlü bilgi kayda geçirilerek ürün isminin kayıtlı olduğu koçanlı ciltten sergi pusulası hazırlanacaktır. Buraya kaydedilen bilgiler tekrar koçana da işlenecektir. Tahrir görevlisi ve zirai ürün temsilcileri tarafından bu sergideki bilgiler mühürlü deftere aktarılacaktır. Tahrir işlem süresi bir gün olup, işlemde bir gecikmeye sebep olunursa sorumluluk görevliye ait olacaktır.

Her tahrir grubu görevli olduğu yerlerin tütünlerini bu amaç doğrultusunda birer birer saydıktan sonra defterin yekûnu bağlanıp, numunesi ve buna göre belgenin altına bir şerh yazılacaktır. Belge iki nüsha hazırlanarak memur, kâtip ve bilirkişiler tarafından mühürlenip imzalanacaktır. Bir nüshası zirai bilirkişileri işe başlatılmaları için ihtiyar ve idare meclisine verilecektir. Diğer de rüsumat memuru yetkisinde kalacaktır. (Bu işlemlere tahriri yapılan ürünlerden numuneler de eklenecektir. İlerde bir fark olması durumunda önceki tahminlerle karşılaştırması yapılabilir diye) işlemler bittikten sonra tekrar yekûn alındıktan sonra altı mühürlenerek kaza ise kaza kaymakamlığına, merkezi vilayet bulunan yerlerde ise mutasarrıflık ya da vilayete verilecektir.

Tahrir defterleri birleştirilerek oranın meclis idaresinde kontrol sonrası mazbatasını onaylandıktan sonra bir nüshası orada bırakılıp altı imzalı mazbata mahalli rüsumat idaresine teslim edilecektir. Bu defterler liva rüsumat müdürlüğüne gönderilip rüsumat müdürlüğüne rüsumat nezaretine gönderilecektir. Bir diğer nüshası da emanete gönderilecektir. Tahrir işlemlerinde ihmali olan görevli hakkında gerekli işlem yapılacaktır. Tütün miktarı bilirkişi anlaşmazlığında çoğunluğa uyulacaktır. Eğer bu çözüm yoluyla da anlaşamazlarsa başka bir bilirkişi atanarak onun dediği uygulanacaktır. Eğer iklim şartları sebebiyle bir problem olursa ürünün durumu kontrol kaydı, sergisi düzenlenerek rüsumat emanetine bildirilecektir. Yetiştirilen tütün üzerinden öşür, resim olmak üzere hiçbir vergi alınmayacaktır. Tütünü üreten kişi istediği gibi ürününü satışa çıkaracaktır. Kişi tütünü satacağı zaman sergi pusulasını tütün tahririni yapan yere götürerek kime satacağını bildirecektir. Eğer ürünü tahrir yapıldığı yerden başka yere götürmek isterse de götüreceği yerin rüsumat idaresinden alacağı ilmühaber belgesi, senet ve kefil göstermek zorundadır. Sonrasında bu işlemlerin zimmet kayıtları kapatılarak gelecek senenin tütün ürününün sayım mevsiminden bir ay sonra mahsullerin kayıtları yapılacaktır.

c-Satış ve Geçişle İlgili Olanlar

Tüccar tütünün pazarlığı sonrasında fiyatı belirledikten sonra müşteriye teslim etmeden önce sergi pusulasını müşterisiyle beraber rüsumat idaresine götürüp sattığı miktarı sergi pusulasından düşecektir. Müşteri ise aldığı tütünü ihracat için kullanacağını söyleyince tütün alımı ve teslim sonrasında her kıyyesinden altın ve gümüş olarak bir ölçüde 3 kuruş geçiş resmi verip tezkiresini alacaktır.

Bağdat ve Mısır ürünü olan tütün kıyılmadan kullanılacağı için geçiş ve sarfiyat resmi olarak her kıyyesinden bir defaya mahsus sekizer kuruş gümrüğü verecek olan müşteriden peşin alınacaktır. Tezkire verilecek bir daha resim alınmayacaktır. Bu işlem sonrası malın kime teslim edildiği bütün bilgiler açıkça belirtilerek kaydedilecektir. Ürün teslimi kaç defada yapılacaksa her seferinde ilmühaber uygulandığında sergi pusulası verilerek saklanacaktır.

Müşteriden alınacak olan geçiş resmine göre tezkire verilecektir. Tezkirede yapılan işlemler ayrıntısıyla açık bir şekilde kaybedilecektir. Müşteri yapmış olduğu işlemleri kendi için ayrılan zimmet defterine kayıt edecektir. İmzaladıktan sonra sarfından sorumlu olduğu tütünü bir yere gönderecekse geçiş idaresinde geçiş tezkiresini göstermek zorundadır ve belgenin arkasına tütünle ilgili yapacağı işlemleri açıklayarak bunu idareye göstererek bütün tütünü zimmetinden geri çekirtmeye mecburdur. Satacağı tütünü tacire verdikten sonra zimmetle, kendi de teslim belgesini imzalayarak mağazaya gönderilmesi için ruhsat verilecektir. Mağazasına tütün götüren kişi satacağı tütünü yaprak halinde kıyılmamış, cigar, sigaret, enfiye sucuğu yapılmamış olduğu halde satabilecektir. Her satış 80 kıyyeden eksik olmayacaktır. Bu satış işlemlerinde mağazaya ürünü götüren tacire tezkire koçanı verilecektir. Ürünü ister toptan ister parça parça satsın her satışta bu tezkireye ürünle ilgili her türlü bilgi yazılacaktır. Bu tezkire iki nüsha olup birini tacir diğerini müşteri alacaktır. Tacir tütünü bulunduğu il dışında satacaksa da tütünün rüsumat idaresindeki geliş şeklini imzalı olarak götürüp kayıtlarda yer alan bilgi dâhilinde zimmetinden indirerek ücretsiz olarak nâkliye tezkiresi alacaktır. Yabancı ülkeye tütün yollamak isteyen tacir bu malın geçiş resmini isteme hakkına sahiptir. Ama yollayacağı tütünün işlenmemiş olmasına dikkat etmesi gerekecektir. Sonrasında ihracat ürünleri gereği yapılması gereken şahadetnameyi idareye teslim edecektir.

Mağazasına tütün götüren tacir idare tarafından kendisine verilen defterlere ürünle ilgili bilgilerin tamamını eksiksiz doldurmak zorundadır. (Kayıt no, ürün adı, defter numune numarası tarih gün...) Tacir tütünü bu kurallara göre fabrikalarda satabilecektir. Rüsumat yetkilisi yılda en az iki kez tütün tüccarlarını denetleme zorundadır. Eğer bu denetleme işleminde bir usulsüzlük olursa: İdare meclis ve rüsumat idaresi tarafından belirlenecek müşterek bir komisyon tarafından bu teftiş işlemi yapılacaktır. Eğer tacir yabancı tebaa olursa; Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün alan ve veren Osmanlı İmparatorluğu halkından "en ziyadeyi mahzar müsaade" ilkesinden faydalanmış olanların sorumlu oldukları vergi ve kurallara tabi olmakla bağlı olduklarından onların haklarında bu konuda Osmanlı İmparatorluğu halkı gibi işlem yapılacaktır.

d-İhracatla İlgili Olanlar

Tütünü ihraç etmek için alacağını ifade eden tüccar, anlaşmalar gereğince geçiş resmi ödemeyecektir. Tütünü 6 ay içinde yabancı ülkeye yollamak zorundadır. Eğer 6 ay içinde malı çıkaramazsa arziye rüsumunu ödeyerek gümrük ambarlarında muhafaza edecektir. Malı yurt dışına yolladığı zaman (Gemi ya da kara yoluyla)altmışbir gün içinde idarenin nezaretine ulaştığını gösteren belge iskele ya da idare memurları tarafından imzalanacaktır. Eğer ürün altı ay içine belirtilen yere gönderilmezse senette belirtilen tütünün geçiş resmi en yüksek fiyattan sarfiyyat resimleri %1 geçiş hesabıyla yapılacaktır (Düstur, Cilt: 3, s.323-343).

e- Sarfiyât Resmi

Bu başlıkta, tütünün imal edilmesi ve imal işlemleri ile ilgili yapılması, uyulması gereken kurallar, fabrikaların nasıl kurulacağı, tütün üretiminde gerekli olan her türlü âlet, edevatın olma zorunluluğu, işlevleri, imal işleminin yapılabilmesi için alınması gereken izinler, ruhsatlar, fabrikada çalışacak olan rüsumat memurları ve görevleri, üretilen tütünlerin Beyrut, Bağdat, Halep, Bursa, Trabzon, Erzurum, Samsun, Saraybosna, Rusçuk, Edirne, Selanik şehirleri, Yenice, Kovası, Kaza... illerine nakledilmeleri, alınacak gümrük resim oranları, tütünün satış fiyatları, enfiye, igras

tütününü, cigara tütününü ile ilgili tarife cetvelleriyle ilgili açıklamalar yer alacaktır. Tütünün imaline ait olan fabrikalarda sarfiyat resminin alınması:1873 yılı Mart ayından sonra rüsumat idaresi tarafından belirlenen yerlerin dışında tütün ürünüyle ilgili her türlü alet edevat bulundurmak yasaktır.

Tütün kıymak için fabrika kurmak isteyenler, ruhsat almak için belli şartları yerine getirmek zorundadırlar (Rüsumat idaresine fabrika kurumu için dilekçeyle başvurmak, yapılan başvuru sonrasında fabrika kurumu için noksan olan yönler belirtilerek bunların düzeltilmesi, fabrikada bulunması gereken kişilerin belirlenmesi, fabrikada bulunacak alet edevat hep mühürlü olmak zorunda, fabrikaya ruhsat tezkiresiz ürün alınmaması) .Fabrika açımı için istenen şartlar yerine getirildikten sonra saygıdeğer bir kefil alındıktan sonra taahhüt senedi, matbu ruhsatnamesi, verilerek fabrika belirtilen gün ve saatte açılacaktır.

Fabrikaların denetimi rüsumat idaresi altında olacaktır. Her fabrika ihraç edeceği tütünleri idare tarafından verilen deftere bütün bilgileriyle kaydedecektir. Bu fabrikalardan İstanbul, İzmir, Şam-ı Şerif, Beyrut, Bağdat, Halep, Bursa, Trabzon, Erzurum, Samsun, Saraybosna, Rusçuk, Edirne, Selanik şehirleriyle Kavala, Yenice ve Karasu kazalarında kurulan fabrikaların her sene 20.000 kuruştan daha az olmamak ve bunlardan başka merkez vilayet ve liva olan şehirlerde açılacakların bundan böyle her sene 80.000 kuruş ve bundan başka şehir, kasaba ve nahiyede kurulacak olanlarda da her biri yıllık 50.000 kuruş ve ondan fazla sarfiyat resmi alınabilecek kadar tütün imal edecek imkânına sahip olabilecektir.

Fabrikalar almak zorunda oldukları bandrolü almazlarsa fabrika hemen tatile girecektir. Fabrika başka bir yere nakledilerek yeniden açılmak istenirse ,tekrar ruhsat almak zorundadır. Eğer fabrikanın kapasitesinden fazla tütün bulundurulacaksa ya da başka yerlere tütün gönderilecekse, memur huzurunda tartım işlemleri yapıp ruhsat tezkiresi ve koçana işlenecektir. Mamul olarak fabrikadan çıkacak olan üründe bütün kayıt işlemleri yapıldıktan sonra bandrolleri yapıştıralarak mal ihraç edilecektir.

Bandrollere fabrikaya geldiği andan itibaren fabrikaya aittir damgası vurulup deftere irad gelir kaydedilecektir. Bandrollü tütün kapları fabrikadan çıktıkça belirtilen deftere masraf olarak kaydedilecektir. Kıyılan tütünler kesinlikle belirlenen dirhemlerde ve paketli ve kaplı olarak çıkarılacaktır. Tütün kalitesine göre sarfiyat resmi alınacaktır. Tütün türlerini belirlemek yetkisi fabrika sahibinin onayına bırakılacaktır. Kutu üzerindeki bandrollerde fabrika sahibinin adı, şöhretini gösteren etiket olmak zorundadır. Fabrikalarda çalışmak üzere tayin olacak olan rüsumat memurları da görevlerini belirtilen kanuni şartlarda yapacaklardır (Düstur, Cilt: 3, s.329-350).

f-Satış Resmi

Bu başlıkta, Tütün satıcılarının satış yapmadan önce yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülükleri, tütün dükkânının buldukları yerin rüsumat idaresinden izin alma zorunlulukları, bunlardan alınacak olan gümrük oranları, tezkire alma zorunluluğu, fabrika malı olmayan tütünlerin satışlarının yasak olması, tütün satışı yapan dükkânların rüsumat görevlileri tarafından denetlenmesi ile ilgili bilgiler açıklanmıştır.

Ayrıca fabrika için alınacak olan alet ve edevatın muhasebe kaydının muhasebe defterlerine borca kaydedilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“Tütün satışı yapmak isteyenler satışa başlamadan önce buldukları yerin rüsumat idaresinden satış tezkiresi almak zorundadırlar. Birinci sınıf şehirlerin ve ikinci sınıf şehirlerin tütün satıcılarından birer buçukluk 100 lük altın satış resmi alınacaktır. Satış resmi süresi 1 yıl olup şubat ayında tekrar satış tezkiresi almak için başvurmak zorundadır. Bu dükkânlarda her türlü denetimi yapılan ve satışına devlet tarafından izin verilen bandrollü ürünler satabilirler. Bu

dükkânların satış kontrolleri devlet konsolosundan bir memur aracılığıyla yapılacaktır. Eğer konsolosluk görevlisi gelmezse bu işlemi hükümet ve rüsumat memurları yapacaktır.

Tütün ürünlerinden fire verilmesi, nelerin fire verilmesi olayı olarak kabul edildiği dükkân fireleri ve bu firelerle ilgili hazırlanan cetveller, yapılan işlemler (ürünün bir yerden başka bir yere nakli gibi)defterlere kaydedilmesi, eğer bu kayıtlarda bir tutarsızlık varsa bunların fire olarak kabul edilmesi) ve yapılacak işlemler anlatılmıştır. Fireler fire cetveline bakılarak belirlenecektir.

Tüccarın gerek içeride gerekse de yabancı ülkeye göndermek için olsun ziraatçıdan satış mağazasına götürülen tütünleri o mağazada işlenmeden yani ham haliyle diğer mahalle nakledeyse, bunlarda fire kabul edilmeyecektir İşlenmiş ve firesi düşülmüş bir tütün bulunduğu yerden kaldırılıp tezkiresi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda dâhilde bir yere nakliye edildiğinde gittiği ikinci yerde bırakılacağına tüccar mağazasında durduğu süre için cetvelde türüne göre gösterilen miktarlar kadar fireleri kabul edecektir. Bu miktardan aşırı derece eksiklik olursa da bu aşırı miktarın sarfiyat resmi en yüksek fiyatıyla sahibinden alınacaktır.

Halepte meydana gelen tütünler yaş olarak anasından koparıldığı zaman iki gün serilerek damarları gevşedikten sonra iplere dizilip on beş gün daha güneşe serilip bu sürede sararıp kurumasiyla her 100 kıyyesi 17,5 kıyye şeklinde tüccara satışı yapıldığı ve tüccar tarafından bağlatırıldığı sürede dahi 100 kıyyesi 17.5 kıyye olarak belirlenen tütünden tekrar %5 ve eylül ayı başından şubat sonuna kadar ve daha sonraki zamana kadar iki ve nihayet üç kıyye eksileceği yerinde belirtilmiş olmasına dayalı kurulu olarak çiftçi yedinde tütün kalmadığı anlaşılmış , çiftçi yedinde kalıp denk yapılmış , bu yönde yaş olarak tahmini kaydı yapılan 100 kıyye tütün 17,5 kıyye kabul edilerek bundan sonra denk yapıldığı sürede %5 ve eylül ayı başından şubat sonuna kadar durduğu sürece tekrar %3'e kadar fire indirimi gerektiği durumlarda olmuştur. (Fabrikacıların teslim edilen tütünlerinin imal edilerek ihraç edilmesinde tartım işlemi yapıldığında kabulü mecaz olan firelerin miktarı bizde, kıyye; (4). Bütün Anadolu Tütünü, (3).Bütün Rumeli Tütünü, (3). Suriye ve Halep Tütünüdür (Düstur Cilt:3, s.351-355).(Tablo 2 Tütün fireleri bakınız)

2.7.Cezalar (Ürünle ilgili gümrük işlemlerinde yapılan usulsüzlük durumunda)

Burada hangi durumların cezayı gerektirdiği açıklanmış olup, nizamnamede belirtilen ceza oranları, tütünün rüsumat idaresinden habersiz teslim edilmesi, tütünün kayıtlara geçirilmeyip satışının yapılması işlemlerinde neler yapılacağı açıklanmıştır.

“En önemli olaylar ürünün gümrükte belirtilenden az ya da fazla olması durumudur. Eğer kaplar ve paketler % 5 kıyyeden fazla olursa bunlar açılarak ölçüm işlemleri tekrar yapılacaktır. Gümrükte ağırlıkları %2 den fazla olursa kantarın hatalı ölçüp ölçmediğine bakılacaktır ve tekrar kantarda ölçümü yapılacaktır. Tütünün işleme sırasında saklanması ya da kaçırılması durumunda tütünlerin hepsine el konulacaktır. Eğer ürün rüsumat idaresine bilgi verilmeden satılırsa tütünün geçiş ve sarfiyat resimleri iki katı alınacaktır. Fabrika sahipleri eğer usulsüzlükleriyle hazineye zarar verirlerse hazineye yüklenen 3 katı ceza olarak ödeme yapacaklardır. Bu işlemlerin yürütülmesinden rüsumat emaneti sorumlu olup, 1290 (1873) yılı maliyesi mart ayı başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda bu kurallara sürekli uyulacağı belirtilmiştir (Düstur, Cilt: 3, s.355-360).

3.Tütün Mamulleri ile İlgili Nizamnameler

Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli maddeler başlığı altında idari taksimata, memurlara, maliye işlerine ve teşkilatı esasiye kanununun düzeltilmesiyle ilgili hususlar ve hükümler kaleme alınmıştır. Bu hükümler içinde maliye ilgili olarak geçiş işlemlerini içine alan bir takım kararlar alınmıştır. Bunlar: Cigara, ciğarat, enfiye ve ağız tütününün sarfiyat resimleri miktarları ve bunların gösterildiği tarife cetvelleri, şahadetname tarifesi (tütün sevk eden tacir, tacirin ismi, tabiiyeti,

marka vb.) senet numunesi, tacirin ödemediği ceza ücretinin nasıl tahsil edileceği, kaçakçılığa ne ceza verileceği, sigaraların paketlenme şekli, satışı ve bandrolü, bandrolsüz satışını yapılacak olan tütünler, bandrolsüz ve bandrolü yırtık olan sigara satışlarında uygulanacak cezai uygulamalar, rüsumat müdür ve memurlarının ne şekilde hareket etmeleri gerektiği açıklanmıştır.

1289 (1873) yılı Şubat ayı sonuna kadar geçerli olan kurallar gereğince geçiş resmi olduğu tezkire ile ispatlanan tütünlerden tekrar geçiş (müruriye) resmi alınmayacaktır. Geçerli olan kurallar gereği geçiş resmi verilmiş olan tütünler yabancı ülkeye gönderilecek olursa 21. madde hükmünün dışında bunların resmi ret edilmeyecektir. Yani bunlardan geçiş resmi alınacaktır. Bu nizamname 1290 (1873) yılında daha önce uygulanan nizamnamelerin yerine konulmuş olup, kurallara aykırı olan hükümler tamamen geçersiz kabul edilecektir. Sonradan yapılan düzeltme ile yapılması gereken ise, Padişah emri ile çıkarılan fermanın tarihi fi 39 safer sene 1292 (1875) ve 25 Mart sene 1291 (1874) olmuştur.

a-Yabancı Ürünü Olup Sarma Sigara İle Ağız Tütünü, Enfiyenin Paket ve Kapları Üzerine Belirleyici İşaret Konulması Hakkındaki Nizamname

Yabancı sigara, enfiye gibi ürünler rüsumat idaresine çıkarılacaktır. Muayene ve kıymet belirleme işlemi sonrasında gümrük resmi alınıp malın üzerine bandrol konulacaktır. Bandrolleme işlemi üç ay içinde yapılmak zorundadır. Rüsumat idaresine gelen ağız ürünlerinden bandrolü yırtık olan ürünlere kaçak gözüyle bakılıp sahibinden her ay kıyyede sikke olarak 20 kuruş nakdi ceza alınacaktır. Aykırı şekilde tütün satışı yapıldığı tespit edilirse ve dükkân sahibi yabancı ise rüsumat memuru tüccarın tabi olduğu devletin konsolosluğundan bir memur eşliğinde işlemin kaçak ya da usulsüz olduğunu tespit ettikten sonra nakdi cezayı alarak eşya mazbatası ile nakdi ceza miktarlarını gösteren iki nüsha mazbata düzenlenip mühürlenerek birisi rüsumat idaresinde diğer nüshası da konsolosluk görevlisinde kalacaktır. (Düstür, Cilt:3, s.360-369).

b-Taşralardan Alınacak Olan Satış Resmi İle İlgili İşlemler

Bu bölümde, tütün, tömbeki ile ilgili olan ve bunların satışı ile ilgili görevlilerin yapması gereken işlemlerin neler olduğu, kayıt işlemlerinin nasıl olması gerektiği, takip edilecek olan işlemler, (defter tutulması, mühürlenmesi vs.) ruhsat tezkiresi ile ilgili işlemler ve kimlerin yetkili olduğu ile ilgili konular açıklanmıştır.

Tütün nazırı, müdürü ya da memuru ikametgâhı bulunduğu eyalet, sancak, kaza başları şehir ve kasabalarla tütün memuru ya da kabulü ve verilmesi yeri olan kara ve iskelelerde kasılmış tütün, tömbeki, yerli ve yabancı mamul içinden sigara ve enfiye satışı yapılırsa, ne kadar dükkân, mağaza sundurma varsa ilk olarak buralarda tütün geçiş resmi nazır, müdür ya da memur yetkisiyle defter sebat edildikten sonra oranın meclis azalarından ve sayılan bir kişi ile tütün nazırı, müdür veya memurundan meydana gelen bir heyet oluşturulacaktır. Dükkânların, mağazaların, sundurmaların yıllık kiralari kötü bir niyet taşımadan belirlenecektir. Bu yerlerde dükkân sahibi ve kiracılarının isimleri ve senetlerinin geçerliliği, gedikli olup olmadığı açıklamaları yer alacak olup ödemeleri gereken miktar belirlenerek bir defter hazırlanacaktır.

Defter heyet tarafından imzalanarak, mühürlenecek ve gediksiz olanların kira bedelleri yıllık 100 kuruş, 30 kuruş, muteber bir senet ile gedikli oldukları kontrol edilenlerin yıllık kira bedellerinden 100 kuruşta 15 kuruş satış resmi nazır, müdür veya memur tarafından mal sandıklarının kabul edecekleri akçe olarak naklen ve peşin olarak sahibi olan kiracı yedlerine ruhsat tezkiresi verilecektir. Bunlardan dükkânlarının kiralari nispetle yıllık alınacak satış resmi 50 guruştan aşağı tutar olursa bu konuda dükkânı olmayarak gezgincilik ve sergicilik suretiyle panayır, pazar ve sergilerde kasılmış tütün ve saire bunu satanların her birinden yıllık olarak 50 kuruş satış resmi yapıldıktan sonra ruhsat tezkiresi verilecektir.

1278 (1861) yılı Haziran ayı başından sonra bir dükkân, mağaza, sundurma gedik nakledilmesi ve konulmasına dair ne taraftan olursa olsun senet alıp bunu gösterenler olursa dikkate alınmayıp öncelikle satış için dükkân ve mağazalar hakkındaki kanun uygulanacaktır. Tütün geçiş resmi nazır, müdür ya da memurun ikamet ettiği şehir, kasaba, köy, iskeleleri, panayır ve pazar yerlerinden başka köy ve iskelelere memur göndererek satış resmi talep edilmeyecektir. Nazır, müdür, memurların dükkâncı, mağazacılar ile gezginci ve sergicilere verecekleri ruhsat tezkireleri üzerine basacakları mühür, hükümet mührü olacaktır. Geçiş resmi için kendilerine emanetten verilmiş olan mühür aynı zamanda satış resmi için de bu mührü kullanacaklardır. Tütün nazırı geçiş resminin alınmasında kurallar doğrultusunda hareket edecektir. Alınacak satış resmi için İzmir, Selanik, Şam-ı şerif, Halep, gibi büyük beldelerden başka yerlere ayrıca memur ataması yapılmayacaktır. İşlemler sonucu elde hâsılat doğrudan emanete bırakılacaktır. Satış resmi hâsılatı asla geçiş resmi hâsılatına karıştırılmayarak tutulacak başka bir yevmiye defterine işlenecektir. Bu nizamnamede kayıtlı olan maddelerin tamamının uygulanmasında İstanbul tütün nezareti ve taşralarda tütün geçiş resmi nazır, müdür ve memurlar tarafından sebatlı bir şekilde yapılarak, peşi sıra gelecek olan kişinin dikkatle görevini yapmak zorunda olup, aksi bir şey olursa sorumluluk üzerlerinde kalacaktır (Düstûr, Cilt:2, T:1,s. 646-645).

c-Panayır ve Pazarlara Nakledilecek Tütünden Geçiş Resmi Alınmaması İçin Tütün Nizamnamesine Ek Olarak Çıkarılmış Olan Kararlar

Burada pazarlara gönderilecek olan tütünlerden geçiş resmi alınması konusunda ilgili alınmış olan kararlar açıklanmıştır.

“Bazı yerlerde panayırlar, pazarlar, şehir, kasaba ve köyler dışında kurulmaktaysa da bir takım yerlerde de daha içerilerde kurulmaktadır. Tütün ,bir şehir, kasaba, iskele ve büyük köylere gönderildiği sırada geçiş resmi alınacaktır. Panayır ve pazar yerleri hakkında kayıtlarda belirlenen izinle tahsilinin tamamı şehir, kasaba, iskele ve büyük köylerin içlerinde kurulan panayır, pazarlar, zirai ürün sâirenin götürülecekleri tütünlerin satın alınması için şehir, kasaba, iskele ve köyler dışındaki yerlere hükümet ve meclis yetkisiyle atanması uygun görülen görevliler eşliğinde bu yerlere ait olarak tütünle ilgili işlemler yapılacaktır. Şehir, kasaba, iskele ve köylerde panayır ve pazarlar dışarıya çıkarılmayacaktır. Şehir, kasaba, iskele ve köylerden birinde geçiş resmi verilerek geçiş tezkiresinin kullanımıyla ismi geçen panayır ve pazar yerlerine götürülecek olan tütün, toptan satış yapıldığı zaman oradan nereye nakledilirse edilsin var olan geçiş tezkiresiyle nakledileceği, sevk edileceği belliyse de ismi geçen tütün toptan satılmayacaktır.

Parça parça satılarak her birim bir yere naklinden engel görmemek yani tekrar geçiş resmi vermemek için tütün bir şehir, kasaba, köyden bir panayır ve pazara sevkinde sahibi elinde bulunan ruhsat tezkiresinden sonra alacakları geçiş tezkiresine mevcut olan tütünlerin türüne göre parça parça olarak kaç adet olmak üzere, talep eden olursa tütün nazırı ve müdürü uygulayacakları miktara göre tezkire vereceklerdir (Fi 19 Recep 1279 /1863/1864)” (Düstûr, Cilt:2, T:1, s.650-651).

d-Yabancı Ülkeye İhraç Edilecek Tütünlerle İlgili Kurallar

Burada, ihraç edilecek olan malın gümrük işlemlerinin nasıl yapılacağı anlatılarak, malın iskeleye nasıl indirileceği, malın gümrükte nasıl muhafaza edileceği, depozito işlemleri, belgelerin imzalatılması, tütünü getiren tüccar ve vereceği şahadetname, kefaletle ilgili bilgiler, işletilmekte olan tütünler ve bu tütünlerin işlem sonrası tespit edilen eksiklikler ve bunlarla ilgili bilginin yer aldığı bilgiler ve tablo verilmiştir. İhraç ürünleri yabancı ülkeye ihraç edileceği zaman satışı yapıp gemiye yüklenerek iskeleye nakledilecektir. Yabancı ülkeye ihraç edilecek olan tütün gemiye yükleneceği iskeleye geldiğinde sahibi bu tütünü önce ya hemen gemiye nakletmeye ya da Osmanlı İmparatorluğu içlerinde kullanmak üzere çıkarılmadıkça, arziye resmini ödememek şartıyla gümrük ambarlarına koymaya, ya da gümrükten onay isteme ve kendi mührüyle de mühürlemek

şartıyla birisi kendinde ve diğeri gümrükte bulunacak kendine ait iki mağaza açmaya ve tütünün miktarıyla önce yerinde rayicince fiyatını içine alan bedeli gümrüğe bir senetle vermeye mecburdur. Tütünün bu mağazadan çıkarıldığı zaman gümrük tarafından ölçümü yapılmayacaktır.

e-Osmanlı İmparatorluğu'nun Bir Başka İskelesine Tahrir Amacıyla Temizlenmek İçin Geçici Olarak Karaya Çıkarılan Tütünler ve Yapılacak İşlemler

Tütün sahibi malı mağazasına koymak için ya senet ya da depozito vermek zorundadır. Tütün sahibi tütünün iskeleden başka bir yere kendisine tahrir için temizletilmek amacıyla işletmek üzere kendi mağazasına götürmek istediği zaman, kayıtlı bulunan şartları yerine getirmek zorundadır. Bu şartlarda yabancı ülkeye nakledilmek üzere gemiye yüklendikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bir başka iskelesinden geçici olarak karaya çıkarılacak olan tütünler hakkında da bu uygulama yapılacaktır. Tütünler gemiye yüklendiğinde ya da hudutta bulunan kara gümrüğüne çıktığı sırada sahipleri geçiş resminin miktarıyla bir sene içinde ya da mümkün olursa daha önce ismi geçen tütünün yerine gelişini gösteren oranın gümrüğünden bir şahadetname götüreceği taahhüdünü içeren bir senet vermeye mecburdur. Şahadetnamede kendi ismi, tütün balyalarının miktarları, ölçümleri, markaları, numarası, geliş kayıtlarını gösteren günlük kayıtlar ve transit şeklinde oradan geçişi ve verdikleri gümrük resmini içeren bilgiler yer almak zorundadır. Yabancı devlet hazinesi için alınacak olan tütüne bakıldığında, bunun geldiği yerden götürülecek şahadetnamede sadece devlet idaresine teslim edilmiş olduğu bilgisi yeterli olacaktır. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılmak üzere geçiş resmi ödenmiş bulunacak olan tütün başkasının tekeline çıkmayarak resmin ödendiği günden itibaren altı ay içinde sahibi tarafından yabancı ülkeye nakledilecektir. İhraç edilecekse tütün idaresi bu nizamnamenin içerdiği kuralları uygulamakla sorumludur. İsmi geçen tütün sahibine geçiş resmini iade edecektir.

f-Firelerin Tespiti

Belirtilen kurallar gereğince kişi mağazasına koyduğu ve orada bir süre bekletilecek olan ya da kendisine temizletilmek için orada işletilmek için bırakılan tütünlere gerek yıkayarak işleme konusunda ve gerek tütünün durduğu sürede kurumamasından dolayı düzenlenip aşağıda tabloda belirtildiği gibi eksikliklerin neler olacağı kaydedilecektir.

Not: Yukarıda belirlenen eksikliklerin yabancı ülkeye başlangıçta nakledileceği haber verilmiş olsa bile Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılacak tütünler için geçerli olmayacaktır. Fi 16 Rebuü'l- evvel sene 1286 (1870/1871) tarihli sadrazam buyruğuyla ihracat nizamnamesine ek olarak hazırlanan 10. madde.

g-Gerek İstanbul'da ve Gerek Taşra'da Yabancı Uyruklu Tütün ve Saire Satışı ile Resmi Kullanımı Alınacaklar Hakkında Yapılacak Olan İşlemlerle İlgili Nizamname

Yabancı ülkeden toptan değil de parça parça olmak üzere tütün, enfiye, sigara ile tömbeki ve benzerlerinden olan saire ürünü satacak olan kişiler satış nizamnamesi gereğince kendilerinde bulunması gereken ruhsat tezkiresi oldukça tütün idaresi tarafından görev yapan memurlara göstermeye mecburdurlar. Eğer satış ruhsat tezkeresi gösterilmez ve resim ödenmezse tüccar 3 mislini ödeyecektir. Eğer ödeme yapmazsa dükkân kapatılacaktır (Düstur, Cilt: 2, s.651-659).

h-Osmanlı İmparatorluğu Ürünü Olup Enfiye Resmi Ruhsatının Kullanımı Hakkında Basılmış Olan 5 Bendden Oluşan Nizamnamenin Fesh Edilmesi ve Düzenlenmesiyle Onun Yerine Geçerli Olacak Olan ve Tütün Nizamnamesine Ek Olarak Hazırlanan Nizamname Kuralları

Burada enfiye ve tömbekinin üretilmesine izin verildiği, fakat bu ürünlerin başka bir yere naklinde gümrük resmi vermek zorunluluğu olduğu açıklanmış ve buna ek olarak tezkire zorunluluğu, eğer tezkire yoksa işlemlerin nasıl olacağı, alacak gümrük resminin kaç kuruş olacağı

şeklindeki bilgiler yer almıştır. ‘Gerek Osmanlı Devleti ve gerekse anlaşmalı olduğu yabancı devletler hakkında kim olursa olsun Osmanlı İmparatorluğu ürünü olan tütün ve tömbekiden, enfiye imal edip satanlara bir şey denilmeyecektir. Fakat bunlar enfiyeyi imal edip sattıkları yer için kurallar gereği satış resmini vermek zorundadırlar. Ürünleri olan enfiyeyi bir başka yere nakletmelerinde aşağıda açıklanan resmin ödendiğini açıklayan resim ruhsat tezkiresini göstermeye mecburdur.

Tütün müdürü, memurlarının buldukları şehir, kasabalar ile mahalle ve sâirede imali bilinip uzak bir yere nakledilecek enfiyenin her türünden sevk edilmesinde kıyyede beşer kuruş resim ruhsatı alınacaktır. Kurallar gereği kişiye yazılı olan bir geçiş tezkiresi verilecektir.

Tezkire ile gelecek enfiye, tütün memurları ve müdürleri bulunmayan yerlere gelen tütün ve tömbekiden imal edilmiş, bunlardan geçiş resmi alınmış demek olacağı için; bu şekilde tezkiresiz olan enfiyenin, tütünün müdür ve memurları olan yerlere gelişinde ecza maddeleri geçiş resmi ile enfiyenin ruhsat resmine uygun olmak üzere kıyyede onyediser kuruş resim alınacaktır. Enfiye bir yere nakledilmek istenirse sahibinden tütün nizamnamesi gereğince geçişi yapılmayarak önce yerlerinde satılacaksa da ruhsat tezkiresi verilecektir. Açıklandığı üzere, gerekli olan, ruhsat resminin kullanımıyla verilecek geçiş ve ruhsat tezkiresi her yerde kabul edilip değeri verilirse; içerdikleri enfiyeden gerek İmparatorluğun bir yerinden başka bir yerine nakledilen, gönderilen, yabancı ülkeye ihraçla gönderilen ürünler gümrük resmi ismiyle ya da başka bir isimle başka bir yere gönderildiğinde başka resim talep edilmeyecektir. (**Tütün nizamnamesinin 2. bendinde açıklanmış olduğu gibi, sonradan tütünün ednasından altı guruş resim alınması karara bağlanmış olup, enfiye dahi edna tütünden imal edildiği gibi tezkire ile gelecek ecza kimyevisi geçiş resmi ile enfiyenin resmi ruhsatıyesine uygun olarak 11 guruş alınmasına emanet tarafından karar verilmiştir**). (Fi 19 Cemâziyel’-âhir 1282 (1866/1867) (Düstür, Cilt:2,s. 659-660).

I-Gümrükten Kaçırılarak Müsadere Edilen Gümrük Resminin Nakdî Ceza Miktarının Alınması Hakkında Tütün Nizamnamesinin 12. Maddesi Yerine Geçerli Olmak Üzere Alınmış Olan Kararlar

Burada gümrükten kaçırılan ve başka bir yere gönderilen mal ile ilgili ne yapılacağı, ruhsat tezkiresi almadan malı başka bir yere nakletme ve cezai sorumlulukların neler olacağı anlatılmıştır. ‘Geçiş resmi yerine gelen ve ödenmesi gereken resmin ödenmesiyle ruhsat tezkiresi kullanılmış olmayıp kaçırma suretiyle beldenin uzak bir yerinden gönderilen ya da ihraç edilirken tutulan tütün az ya da çok ne miktar ne olursa olsun el konularak yasaklanacaktır. İdare heyetinin bu tütünü deren tütün sahibiyle bunları tutan, haber verenleri, görenleri ve sair, sahibi ortadan kaybolanları, bulursa yalnız ismi geçenleri tütün müdür ya da memurları da hazır bulunduğu yerlerde meclise bildirilmesi ile meydana gelen ve bundan sonra mal sahibinin Ankara’ya gitme gücü olmadığı anlaşıldığında, mahkeme gerekli kontrolleri yaparak merkeze sonucu verecektir. Sonra gerekli olan mazbatayı düzenleyerek gerekli işlemleri tamamladıktan sonra, müdüre ya da memura teslim edilecektir.

Bunun üzerine önce yazılı olarak belirlenen kurallar gereği ödemesi gereken geçiş resmi nakit akçe olarak tamamen ödendikten sonra bir seneden fazla sahibi ile kalan tütün, nizamname gereğince, geçiş resmi müşterisinden alınmak şartıyla meclisçe fazlasıyla satılıp, ismi geçen nakdî ceza tütünü elinde tutanlar ile haber verenlere senet verilecektir. Satışı yapılan tütünün bedelleriyle müşteriden alınan geçiş resmi satışını gösteren ve meclisten iki nüsha olarak alınacak olan mazbatanın birinin rüsumat emanetine gönderilmek üzere hazırlanan mazbata gereğince durum bütün ayrıntısıyla varidat defterine kaydedilecektir.

Kayıtlı olduğu üzere yapılan kontroller sonucu, tütünün kaçırılmak olmayıp geldiği yerde tutulan ve haber verenlerin iftira etmiş oldukları anlaşılırsa; tütün sahibine verilmek ve müşteriler tütün hizmetlisi ise haklarında gerekli olan ceza uygulanmasının yapılması ve bunların terbiye edilmeleri için müdür, memuruna talimat vererek olayın meydana gelişi ile ilgili bir mazbata hazırlamasını isteyecektir. Bir nüshasını emanete gönderirken diğeri de tütün hizmetinde olmayıp da ahaliden ise bunlar hakkında meclisçe düzenlenen ve kanunlara uygun olarak hazırlanmış olan mazbata gösterilecektir. Bu kontrol hiçbir tarafı korumaksızın taraf olmadan, tütün kaçırmasıyla suçlu olanlara zimmetinde hükümet parası olmadığını ve bunun iftira olduğunu ve kesinlikle tütün kaçırıcılar kuralı bilmezlerdi ya da bu suçu kendileri işlememişlerdir. Hizmette bulunanlar bunu bilirler. Fakat eğer bir hata yaparlarsa da idare meclisince bu kusurdan sorumlu tutulacaklarını çok iyi bilirler şeklinde kurallarda ifade edilmiştir (Düstûr, Cilt:2, s.661-663).

4. Tablolar

Tablo 1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Deniz Yoluyla İhraç Edilecek Olan Tütünün Liman İsimleri

Bahr Sefaid Sevahil (Sahil) İskeleleri		Bahr Mürur Sevahil İskeleleri		Harir Muharrer Sefaid Sevahil	Bahr Seyyah Sevahil İskeleleri		Tuna ve Suva Nehirleri Sevahil iskeleleri	
Anadolu Canibi	Rumeli Canibi	Anadolu Canibi	Rumeli Canibi	İskele isimleri	Anadolu Canibi	Rumeli Canibi	Tuna Nehri	Suva Nehri
İskelelerin isimleri	İskelelerin isimleri	İskelelerin isimleri	İskelelerin isimleri		İskelelerin isimleri	İskelelerin isimleri	Tuna isimleri	İskele isimleri
Kala-i Sultaniye	Bor (ber)	İstanbul	Tekfırdağı	Taşoz	Batum	Bergus	Vadin	Gerdeşke
Baba	İşkodra	Derince	Araklı	Semadirek	Rize	Varna	Levm	Purut
Kalası	Derc	İzmid	Silivri	İmroz	Trabzon	Bulanca	Rahva	Aziziye
Edremid	Avlonya	Karamürsel	Büyükçekmece	Limni	Bulanca	Köstence	Niğbolu	Bolu(beli)
Kemer	Serendüz	Yalova		Bozcada	Tirebolu		Ziştovi	?
Ayvalık	Prag	Gemlik		Movala	Giresun		Ruscuk	Raçe
Dikibeli	Preveze	Mudanya		Galanya	Ordu		Tutargan	Borçka
Çandarlı	Galus	Bandırma		Midilli	Ünye		Silistre	
Fevceteyni	Selanik	Erdek		İstanköy	Samsun		Boğazköy	
İzmir	Kösendere	Karabiga		Rodos	Alaçam		Harsu	
Çeşme	Aynanoz			Girne	Sinop		Maçın	
Kuşadası	Kavala			Limason	İnebolu		İpsakoca	
Bodrum	Karaağaç			Tuzla	Amasra		Putbaş	
Mekir	İnöz			Cunya	Araklı		Tulcu	
İtalya	Gelibolu			Resmu			Sinne	
Alanya				Gandiye				
Kalender								
Mersin								
İskenderun								
Sevdiye								
Lazkiye								
Tarsus								
Trablusşam								
Cebel								
Cunya								
Beyrut								
Seyda								
Aka								
Hayfe								
Yafe								
Gaze								

Turkish Studies

Bingazi Trablusgarp								
------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--

Kaynak: Düstür, Cilt:2, s.664- 666.

Tablo 2. Tütün Fireleri

	Zirai yedinde				Tüccar yedinde			
	Anibtidai Kanuni evvel ile gayei mayıs altı mahide		Anibtidai haziran ile kayda taşrani sani altı mahide		İşlemi ile işlendikten mahalde durduğu müddet fıresi		İşlendikten sonra nakil olunacak mahalde olacak fire	
	% kıyye		% kıyye		% kıyye		% kıyye	
	10	50	10	50	Men (min)	Elli	Men (min)	Elli
Yenici ve Gümülcine tütünleri	06	10	80	12	3	4	1-	-
Yenice ve Gümülcine dağ tütünleri	08	12	10	14	4	0-	2-	2-
Drama ova ve çiftçi tütünleri	08	12	10	14	3	4	2	3-
Drama Dağ tütünü	10	14	12	16	4	0-	3	3-
Ermiye tütünü maatur halde	08	12	10	14	2-	3-	2	4
Selanik, Nurakop ve Cuma tütünleri	12	16	14	20	5	6	3	4
Bafra tütünü	06	08	08	10	3	4	2	3
Samsun ve Sinop tütünü	08	10	08	12	4	5	2	-
Trabzon ve Edirne tütünleri	08	10	10	12	5	6	3	2
Minalice ve üsküp tütünleri	06	12	10	14	5	6	3	2
Manisa ve Bergama tütünleri	06	10	08	12	3	4	2	2
	İla	05	00	05	-	-	-	10
Suriye tütünü	-	12	00	12	3	4	1	3
Şağar tütünü	00	10	00	20	0	0	0	-
Halep tütünü (*)	0	00	00	00	0	5	2	-

Kaynak: Düstür, Cilt:3, s.355.

Tablo 3. 4 Tür Olarak Belirlenen Tütün İle 3 Tür Olarak Belirlenen Cigaretatın Fiyat Kuralları (Bunların Cigara, Enfiye ve Ağz Tütününün Sarfiyat Resimlerinin Miktarlarını Gösteren Tarife Cetveli)

Beher Paketi	Birimci Nevi						İkinci Nevi						Üçüncü Nevi						Dördüncü Nevi							
	Fiyat		Resmi		Fiyat		Resmi		Fiyat		Resmi		Fiyat		Resmi		Fiyat		Resmi		Fiyat		Resmi			
	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para		
Dühan Kıymış	400	-	-	30	-	100	-	20	-	80	-	15	-	30	-	10	-	30	-	10	-	-	-	-	-	
	200	-	-	15	-	50	-	10	-	40	-	7	-	20	-	5	-	15	-	5	-	-	-	-	-	
	100	-	-	7	20	25	-	5	-	20	-	3	-	20	-	2	-	30	-	2	-	20	-	2	20	
	50	-	-	3	30	12	20	2	20	10	-	1	30	3	10	-	30	3	30	1	10	-	10	-	10	
	20	-	-	1	20	5	-	1	-	4	-	-	-	30	1	20	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20
	10	-	-	-	30	2	20	-	20	2	-	-	-	15	-	10	-	30	-	10	-	10	-	10	-	10
Cigaretat	1000	-	-	30	-	100	-	20	-	80	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	50	-	-	15	-	5	-	10	-	40	-	7	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20
	25	-	-	7	20	25	-	5	-	20	-	3	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30
	100	-	-	3	-	1	-	2	-	7	-	1	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20	-	20
	50	-	-	1	20	5	-	1	-	4	-	-	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30	-	30
	25	-	-	-	30	2	20	-	20	2	-	-	-	15	-	10	-	15	-	10	-	15	-	10	-	10
Cigar	100	00	00	10	00	10	00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	05	00	00	05	00	05	00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	02	00	00	02	20	02	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	010	00	00	01	00	01	00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Enfiye ve ağız tütün	400	00	00	10	00	10	00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	200	00	00	05	00	05	00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	100	00	00	02	20	02	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	050	00	00	1	10	1	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	025	00	00	0	25	0	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	010	00	00	00	10	00	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Kaynak: Düstür, Cilt:3,s. 361.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/2, Winter 2013

Tablo 4. İşlenmekten Dolayı Meydana Gelebilecek Eksiklikler

Bafra tütünü	Her 100 kıyyede 3 kıyye ve 100 dirhemdir.
Armiye tütünü	Her 100 kıyyede 3 kıyye
Yenice ova tütünü	Her 100 kıyyede 3 kıyye ve 100 dirhemdir.
Selanik ve nürkub tütünü	Her 100 kıyyede 4 kıyye
Yenice dağ tütünü	Her 100 kıyyede 5 kıyye ve 100 dirhemdir.
Beyrut ve cebellazkiye İle bütün Arabistan tütünü	Her 100 kıyyede 3,5 kıyye
Samsun ve Sinop tütünü	Her 100 kıyyede 5 kıyye ve 100 dirhemdir.
Trabzon ve Edirne tütünü	Her 100 kıyyede 4 kıyye
Derme, çiftlik ve ova tütünü	Her 100 kıyyede 3 kıyye ve 300 dirhemdir.
Manisa ve Bergama tütünü	Her 100 kıyyede 4 kıyye
Drama dağ tütünü	Her 100 kıyyede 5 kıyye
Mihalıç ve Üsküp tütünü	Her 100 kıyyede 6 kıyye ve 300 dirhemdir.

Kaynak: Düstûr, Cilt: 2, T:1, s.656

Tablo 5. Kurutulduğu İçin meydana gelecek olan Eksiklikler

Haziran ayı	Her 100 kıyyede 1 kıyye
Temmuz ayı	Her 100 kıyyede 300 dirhem
Ağustos ayı	Her 100 kıyyede 300 dirhem

Kaynak: Düstûr, Cilt: 2, T:1,s. 656.

Tablo 6. Şahadetname Numunesi

1- Tütün sevk eden tacirin isim, şöhreti ve tabiyeti
2-Vasıl olan tütünün miktarı
3-Denk ya da boğçalarının adedi
4-Markası
5-Numarası
6-Vasıl olan tütünün sarfiyât resminin alındığı ya da sarfiyât için fabrikaya ve esnafa teslim edildiği veya kara ve deniz hangi mahale transit edildiği ya da devlet rejisine teslim edilmek üzere gümrük ambarına konulduğu

Kaynak: Düstûr, Cilt:3, 362.

Tablo 7. Şahadetnamesine Göstermek Taahhüdüyle Alınacak Senet Numunesi

Duhânın miktarı	Adedi, Kap	Cinsi Kap	Markası	Numarası

Kaynak: Düstûr, Cilt: 3, 363.

Tablo 8. Şahâdetnâme Numunesi

1- Tütün sevk eden tacirin isim, şöhreti ve tabiyeti
2-Vasıl olan tütünün miktarı
3-Denk ya da boğçalarının adedi
4-Markası
5-Numarası
6-Vasıl olan tütünün sarfiyât resminin alındığı ya da sarfiyât için fabrikaya ve esnafa teslim edildiği veya kara ve deniz hangi mahale transit edildiği ya da devlet rejisine teslim edilmek üzere gümrük ambarına konulduğu

Turkish Studies

Kaynak: Düstûr, Cilt:3, 362.

Kayıtlı olan ismin Osmanlı İmparatorluğu ürünü olarak götürdüğü tütünün denk, boğçasıyla, marka, numarası ve miktarı hakkında icra olunan işlemde gösterildiği gibi yapıldığını ifade etmek amacıyla imzalı olarak bu şahâdetnâme yürürlüğe konmuştur.

Tüccar (Bazergan) rüsûmâtidâresine tarihiyle vermiş olduğu bir senet ile gönderdiği denk ve boğcanın gayri estord kıyye duhân için götürdüğü şahâdetnâme hükmünün kurallara uygun olup olmadığının kontrolünü sağlamak için idâreye teslim edildiğini açıklayan bu ilmuhaber verilmiştir.

Yukarıda kayıtlı olduğu üzere marka ve numara ile ismi geçen denk, boğcada gayri ezart kıyye duhânın gelişiyle orada sarfiyât resmi alındığını ya da Osmanlı İmparatorluğu içlerinde tüketilmek için fabrikalara ve esnafa teslim edildiğini ya da kara yoluyla transit şeklinde ..... (Düstûrda bu bölüm boş şekilde) gönderildiğini ya da deniz yoluyla yabancı bir ülkeye gönderilirse ..... (Düstûrda bu bölüm boş şekilde) bunun yapıldığını gösteren imzalı bir belgeyle açıklamak zorunda olup, bir şahâdetnâme, bir mal, servet gibi varlığının olduğunu göstermek zorundadır.

5.SONUÇ

Tütün bitkisi, bitki topluluğunun patlıcangiller (solanacea) familyasına ait olup, Nicotiana cinsini teşkil etmektedir. Tütün'ün anavatanının neresi olduğu bilinmemekle birlikte arkeolojik ve botanik araştırmalar neticesinde tütünün ilk çeşitlerinin Amerika kökenli ve neo- tropikal karakterli olduğu yönündeki görüşler ağırlık kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün Peçevi tarihine göre 1600 yılında İngilizler tarafından imparatorluğa getirilmiştir. Avrupa'da ortaya çıkmasından 50 yıl sonra kullanılmaya başlanmıştır. İmparatorlukta tohumunu kimlerin getirdiği ve nerelerde yetiştirildiği ve ilk önce nerelerde çubukla içilmeye başlandığı Avrupa'da olduğu gibi bilinmemekle birlikte tarımına Yenice ve İskece taraflarında başlandığı görülmektedir. Tütün kullanımı Osmanlı İmparatorluğu'nda hızla yayılmıştır. Tütün kullanımının doğru ya da yanlış oluşu görüşleri ileri sürülmüştür. Zaman zaman kullanımının yanlış olduğu kanaatine ulaşıp I. Murat, IV. Sultan Ahmet, IV. Murat dönemlerinde tütün kullanımı yasaklanmıştır. İmparatorlukta, tütünün yasakla önlenemeyeceği anlaşılınca ürün üzerine vergi konulması gerektiği düşünülmüş ve tütün üzerinden ilk defa ithalatı sırasında gümrük vergisi alınmıştır. 1700 yılının öncesi ve sonrasında düzenlenen tütün gümrüğü ve dönüm resmine rağmen tütün tarımı önce Rumeli'de daha sonrada Anadolu'da yaygın hale gelmiş, ticareti gelişmiştir. Buna bağlı olarak İstanbul'da bağımsız bir mukataa oluşturulması gerekmiştir. Tütün gümrüğü hasır iskelesinde kurulmuş tütüncü esnafı da burada toplanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün yoluyla elde edilen para devlet ve üretici arasında paylaşılmış ve ülkenin insanları arasında tütün kültürü oluşmaya başlamıştır. Tütün tüketiminin yayılması Osmanlı İmparatorluğu'nda vergilendirme, kaçakçılık, kullanımının yasaklanması, rejî idaresi ..vb bir takım tartışmalara yol açmıştır. 1688 yılında tütünün resmi olarak vergilendirmeye tabi tutulmasıyla beraber imparatorluğun tütün üretimi ve tüketimini artık kabullendiği anlamına gelmiştir. 1683 yılı sonrasında tütün tarımı Amerika'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda da ticari amaçla yapılmaya başlanmıştır. Önce büyük şehirlerde sonra da taşralarda üretilmiştir. Tüketimin fazla olması, ürüne olan talep ve kârlılığı geleneksel Osmanlı üreticisini bu malın üretimine teşvik etmiştir. İmparatorlukta bağ, bahçelerde ev üretimi şeklinde yapılan ekimi yapılan tütün çiftçisinin temelini oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerde emeklerini ve zamanlarını bu maddenin üretimine ayıran bir tütün çiftçisi grubu imparatorlukta ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerde toplanacak verginin yıllık miktarı bilinmediği için imparatorlukta emaneten, malikâne, iltizam, şeklinde işletilen tütünün hem kendi halkı, hem de yabancı ülke halkının uymak zorunda olduğu ve herkes için eşit şartlarda uygulamaya konulan tütün nizamnameleri hazırlanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/2, Winter 2013

Tanzimatın ilanına kadar geleneksel bir şekilde yürütülen iktisadi faaliyetler ve merkezi yönetimin çıkardığı kanunlar çerçevesinde yapılandırmaya başlanmıştır. Gümrükler düzenlenmiş, tütün üretimi ve satışını düzenleyen nizamnameler oluşturulmuştur. Tanzimat hareketiyle önemli bir değişim sürecine girmiştir. Tütün nizamnameleriyle getirilen başlıca kurallar şunlardır:

1. Tütün işlemlerinde eda tezkiresi zorunluluğu.
2. İşlemlerde kefil şartı zorunluluğu.
3. Tütünün miktar ölçüsünün belirlenmesi.
4. İşlemlerde ruhsat zorunluluğu.
5. Muhasebe kayıtları zorunluluğu (icmal defterleri, muhasebe defterleri, aylık hâsılatlar, senetler, yevmiye defterleri.)
6. Üretim teknolojisinin belirlenmesi.
7. Geçiş resmi işlemlerinin kaydedilmesi zorunluluğu.
8. Osmanlı İmparatorluğu'ndan deniz yoluyla diğer ülkelere gönderilecek olan tütünün liman isimleri ve yapılacak işlemlerin belirlenmesi (mal ihraç işlemleri)
9. Tütünle ilgili işlemlerde sergi pusulası zorunluluğu.
10. Zimmet defteri tutulması zorunluluğu.
11. Tütün kaçakçılığıyla ilgili cezaların belirlenmesi (malın müsaderesi-sahtekarlık-hırsızlık...vb)
12. Bandrol zorunluluğu.
13. İmparatorlukta üretilen tütünün tekel hakkı ve uyulması gereken kurallar zorunluluğu.
14. Malla ilgili gereken gümrük işlemlerinin yapılması zorunluluğu.
15. Sahibi bulunmayan mallar için müzayede zorunluluğu.
16. İdari yönetimde çalışan görevliye ücret ödeme zorunluluğu.
17. Zimmetine para geçirenler ve yapılması gereken işlemlerin belirlenmesi.
18. Ürünün nakledilmesi ve yapılması gereken kurallar zorunluluğu.
19. Teftiş işlemleri ve yapılması gereken işlemler zorunluluğu.
20. Tütünün üretim aşamasından imalat bitim sürecine kadar yapılması gereken işlemler zorunluluğu.
21. Rüsumat nezaretinin ürünle ilgili üstlenmiş olduğu görev zorunlulukları.
22. İşlemlerde makbuz ilmühaber belgesi kullanma zorunluluğu.
23. İşlemlerde şahadetname numunesi, senet numunesi, kullanma zorunluluğu.
24. İşlemlerde mühür kullanma zorunluluğu.
25. İşlemlerde tarife cetveli kullanma zorunluluğu.
26. Ürünün ihracatıyla ilgili uyulması gereken kurallar zorunluluğu

---

Sonuç olarak,Osmanlı İmparatorluğu'nda 1862 yılından itibaren tütün ürünü ile ilgili yapılan düzenlemeler,çağdaş tütün mevzuatının temelini oluşturması açısından önemli bir yere sahiptir.

2. KAYNAKLAR

ASLAN Alper, İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi, Tütün Sektörü Profili Haziran, 2004.

ÇAKIR Coşkun, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

Düstûr, Cilt: 2, s.639-646.

Düstûr, Cilt: 3, s.326-328.

Düstûr, Cilt:2, T:1, s.646-645.

KARATAŞ Yakup ve OĞUZ Sacit “Osmanlı Devletinin Son Dönem İç Gümrük Rejimi ve Bunu N Taşradaki Yansımaları: Erzurum Örneği”, **History Studies: International Journal of History**, Vol: 4 No: 2 (2012), 213-225.

PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II. MEB Sözlük Dizisi İstanbul,1993,s.704

YILMAZ Fehmi (2005) **Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Tahlili (1600- 1883)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarihi, Anabilim Dalı Yakınca Tarihi Bilim Dalı.